

Razvoj feminističke misli u ciklusu romana Grička vještica Marije Jurić Zagorke

Žagar, Nives

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:637759>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Nives Žagar

Razvoj feminističkih misli u ciklusu romana
Grička vještica Marije Jurić Zagorke

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nives Žagar
Matični broj: 0009085384

Razvoj feminističkih misli u ciklusu romana
Grička vještica Marije Jurić Zagorke

Završni rad

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Mario Kolar

Rijeka, 6. rujna 2023.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Razvoj feminističkih misli u ciklusu romana „Grička vještica“ Marije Jurić Zagorke* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Marija Kolar.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica:

Nives Žagar

Potpis:

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. O Mariji Jurić Zagorki	2
3. Feminizam nekad i danas.....	4
4. Feminizam u ciklusu <i>Grička vještica</i>	7
4.1. <i>Kontesa Nera</i>	8
4.2. <i>Malleus maleficarum</i>	12
4.3. <i>Suparnica Marije Terezije I. i II.</i>	17
4.4. <i>Dvorska kamarila</i>	27
4.5. <i>Buntovnik na prijestolju</i>	31
5. Zaključak.....	35
6. Popis literature	37
7. Sažetak i ključne riječi.....	39
8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku	39

1. Uvod

Grička vještica ciklus je romana hrvatske spisateljice i naše prve novinarkе, Marije Jurić Zagorke (1873. – 1957.). Zagorka je posebna i po tome što svojim bogatim opusom koji obuhvaća tridesetak romana predstavlja jednu od najproduktivnijih autorica u hrvatskoj književnosti, a ujedno se smatra i najčitanijom hrvatskom spisateljicom. Njezina je poetika po mnogočemu posebna, a naročito je karakterizira miješanje različitih žanrova. To ne izostaje niti u ciklusu romana *Grička vještica* u kojem je Zagorka povijesnoj i pseudopovijesnoj temi pridodala i veliku ljubavnu priču između Siniše i Nere, glavnih likova čitavog ciklusa (Šicel 2009:126). Sam ciklus podijeljen je u sedam dijelova: *Tajna krvavog mosta*, *Kontesa Nera*, *Malleus maleficarum*, *Suparnica Marije Terezije I i II*, *Dvorska kamarila* i *Buntovnik na prijestolju*. Ciklus je isprva bio objavljuvan u nastavcima, tj. malim sveščićima, u *Malim novinama* te je tada obuhvaćao samo prva dva dijela (*Kontesa Nera* i *Malleus maleficarum*) kojima je kasnije pridodana *Tajna krvavog mosta* te ostali romani ovog ciklusa koji su izlazili u raznim novinama 20.-ih godina 20. st. (*Hrvatska književna enciklopedija*, svezak II.: Gl-Ma, 2010.: 39.-40.).

Prvi dio ciklusa, *Tajnu krvavog mosta*, neki stručnjaci smatraju dijelom ciklusa romana *Grička vještica*, a neki ga smatraju zasebnim djelom. Iako su posljednja dva dijela *Gričke vještice* povezana s likovima Meška i Stanke, protagonistima *Tajne krvavog mosta*, njime se neću baviti u ovom završnom radu. Fokusirat ću se na ženske likove, s naglaskom na lik kontese Nere Keglević, te ću njihove stavove i tvrdnje povezati s pokretom koji se počeo javljati usporedno s prosvjetiteljstvom, liberalizmom i demokracijom, a to je feminizam.

Moj se cilj sastoji od toga da pojam feminizma pokušam povezati sa ženskim likovima romana *Grička vještica* te da na taj način utvrdim u kolikoj je mjeri čitav ciklus njime prožet. Tijekom čitanja ciklusa i proučavanja autoričine biografije shvatila sam da je i ona sama u velikoj mjeri bila zahvaćena tim feminističkim mislima. Muškarci su često omalovažavali njezin rad te su njezina djela nazivali šund literaturom za kravarice. Smatrali su da njezina djela služe samo za čitanje iz zabave. Činjenica je da njezina djela ne služe samo zabavi, već u sebi sadrže podatke o brojnim povijesnim ličnostima i događajima. To smatram korisnim te osobno vjerujem da su neki od opisanih događaja istiniti, tj. da se u tom ciklusu isprepliće stvarnost i fikcija.

2. O Mariji Jurić Zagorki

Marija Jurić Zagorka (1873. – 1957.) rođena je u Negovcu kraj Vrbovca. Njezin datum rođenja dugo je predstavljao zagonetku i zbunjivao istraživače i čitatelje. Pitanjem datuma Zagorkina rođenja detaljno se bavio Stanko Lasić u knjizi *Književni počeci Marije Jurić Zagorka (1873. – 1910.)*. U njegovoj knjizi spominju se čak tri godine, 1873., 1876. i 1879., pri čemu kao datum njezina rođenja Lasić ipak navodi 1. siječnja 1873. (Lasić 1986: 11-15). Točan datum njezina rođenja uspjela je odgonetnuti Slavica Jakobović-Fribec 2006. godine. U Matičnoj knjizi rođenih stoji da je Marija Jurić rođena 2. ožujka 1873. u Negovcu kraj Vrbovca te je kći Josipe i Ivana Jurića (Jakobović-Fribec 2008: 16).

Zagorka je imala poprilično nesretno djetinjstvo te je odrastala u patrijarhalno nastrojenoj obitelji zajedno s još troje djece. Njezini su se roditelji često svađali te je to ostavilo veliki trag na njoj, a iz toga ujedno proizlazi i njezina mržnja prema muškoj superiornosti i braku. Prisilno se udala za Mađara Andriju Matraya u gradu Szombathely u kojem je on bio šef željezničke postaje. Njihov brak nije potrajao dugo jer je Zagorka napustila Andriju pobjegavši u Zagreb (gdje je i završila svoj život) te je time samo potvrdila svoje stavove o instituciji braka. Njezin ju je muž htio prisiliti na to da počne pisati o mađarskoj politici i samim time zarađuje od svojega pisanja (Lasić 1986: 44-50).

Što se tiče obrazovanja, Zagorka je isprva primala poduke u dvorcu baruna Geze Raucha, a od 1883. polazi Višu djevojačku školu u samostanu Sestara milosrdnica u Zagrebu, gdje je počela uređivati đачki list *Samostanske novine* (Kragić 2005). Kada je prekinula školovanje, boravila je na očevu imanju te je pod pseudonimom M. Jurica Zagorski uredila jedan broj đачkog lista *Zagorsko proljeće* (Kragić 2005). Kasnije je surađivala s časopisima *Hrvatski branik* i *Posavska Hrvatska*, ali najveća prekretnica u njezinoj karijeri bila je suradnja s časopisom *Obzor* u kojem je, uz pomoć Josipa Jurja Strossmayera, postala novinarkom. On je bio soba koja je Zagorki definitivno dala vjetar u leđa rekavši joj da je njezina zadaća da svojim povijesnim romanima prisili hrvatske čitaoce da okrenu leđa njemačkom štivu i s velikim interesom prihvate njezine povijesne romane koji opisuju domaće hrvatske događaje (Bogišić, Čale Feldman, Duda, Maričević 1998: 395-396).

Za *Obzor* je pisala do 1917., većinom kraća djela i reportaže o mađarskoj politici, ali se tematski vrlo često vraćala i svom Hrvatskom zagorju. Nakon *Obzora* surađuje s novinama *Jutarnji list*, *Zabavnik*, *Bršljan*, *Vienac*, *Nada*, *Novi list*, *Zvono* i brojnim drugim, a zatim

izdaje i uređuje ženske časopise *Hrvatica* i *Ženski list* koji su imali naglašenu domoljubnu i feminističku notu (Kragić 2005).

Zagorka svoje romane počinje pisati oko 1910. godine te ih je objavljivala u nastavcima i sveščićima u raznim novinama. Pritom su se nastavci uvijek prekidali na najzanimljivijim dijelovima kako bi se čitatelj čim više zaintrigirao za samo djelo i jedva čekao izlazak drugog nastavka. Zagorka se okušala u pisanju kriminalističkih romana (*Kneginja iz Petrinjske ulice*), pustolovno-fantastičnih romana (*Crveni ocean*), ali žanr po kojemu je najpoznatija je upravo povijesni roman. Prvi takav roman bila je *Tajna krvavog mosta*, a poslije ih je napisala još sedam, pri čemu se većina sastoji od svezaka. Njezin najpoznatiji i najistaknutiji ciklus povijesno-popularnih romana je *Grička vještica* te se smatra da se upravo njime proslavila.

Svoja djela Zagorka je isprva objavljivala anonimno ili pod pseudonimima zbog književne kritike koja ih je kao takve prihvaćala i davala im sjajne ocjene. Kada bi ta ista kritika saznala da je to djelo napisala žena, odmah bi promijenila mišljenje i omalovažavala njezin rad. Smatrali bi je sramotom društva i nesposobnom autoricom te bi joj pridavali razne epitete. I njezini kolege u *Obzoru* su je često omalovažavali, iako je svojim člancima podigla popularnost i prodaju lista (Vranješević 2020: 9).

S obzirom na to nije uopće začuđujuće to da je Zagorka, čiji je život u velikoj mjeri bio prožet nadmoću muškaraca, bila poznata upravo po tome što se zalagala za prava žena u društvu. Smatram da je u svakom slučaju bila vrlo stabilna i jaka žena koja je u velikoj mjeri i po mnogočemu odudarala od doba u kojem je živjela. To je jedan od razloga zašto mi se ona oduvijek činila zanimljivom ličnošću. Smatram je vrlo hrabrom ženom koja živi korak ispred svog vremena i ne boji se suprotstaviti ljudima koji su iznad nje. Najbolji primjer je to što se u doba patrijarhalnog društva suprotstavlja muškarcima, pogotovo kada bježi od svog muža, što je tada bilo kažnjivo. Smatram da je time dala udarac i svom ocu koji ju je prisilio na brak i svom mužu kojemu je dala do znanja da on ne može upravljati njezinim životom. Zbog tog suprotstavljanja patrijarhatu Zagorku se smatra feministkinjom. Kako bismo utvrdili u kolikoj mjeri ona zaista to jest, u nastavku ću objasniti i sam pojam feminizma.

3. Feminizam nekad i danas

Ovo poglavlje započela bih s kratkim pregledom položaja žena u društvu kroz povijest. Ukoliko krenemo od samih početaka i vratimo se primitivnim društvima, npr. kamenom i metalnom dobu, po prepoznatljivim nalazima glinenih figura u obliku žene (koje simboliziraju božice plodnosti), možemo zaključiti da se kod njih govorilo o matrijarhatu, a ne patrijarhatu te se samim time ukazuje na važnost žene u društvu. U antičkom dobu (8.-5. st. pr. Kr.) situacija je ponešto drugačija. Naime, smatralo se da su žene vrijedile mrvicu više od robova. Udavale su se vrlo mlade, nisu imale pravo glasa, a bile su zakinite i po pitanju obrazovanja. Smatralo se da je njihova jedina zadaća rađati djecu. Najveći paradoks predstavlja upravo činjenica da postoje grčke boginje kojima se narod klanja iako su žene, a u ljudskom društvu su žene inače imale vrlo nepovoljan položaj. Svima nam je poznata i Kleopatra, fatalna žena, vladarica i političarka u Egiptu koja je živjela u 1. st. pr. Kr. Iako je bila iznimna vladarica, danas je poznatija zbog svoje ljepote, nego zbog svoje moći (Šolaja 2017: 11-17).

U srednjem vijeku žena obavlja poslove vezane uz privatnu sferu života, a muškarac poslove vezane uz javnu sferu života. Ženama su najbitniji bili obitelj, majčinstvo i dobar glas koji su morale sačuvati kako bi se mogle udati. Udavale su se i rađale djecu dok su bile vrlo mlade te je smrtnost žena prilikom porođaja bila nešto veća. Muška djeca bila su cjenjenija od ženske. Ženama je Crkva dala pravo na suglasnost tijekom sklapanja braka, ali je očeva riječ ipak na kraju bila presudna. Znanje se tada smatralo privilegijom te je bilo dostupno samo muškarcima jer se smatralo da su oni nešto šire glave od žena. Crkva tada počinje širiti mizoginiju (odbojnost prema ženama) te postavlja temelje za inkviziciju, tj. „crkveni sud osnovan radi iskorjenjivanja vjerovanja i obreda protivnih vjeri i disciplini Katoličke crkve“ (Šolaja 2017: 21). Od početka su muškarci bili dominantniji spol zbog svoje fizičke veličine i snage. Tek su kasnije žene dokazale da su i one sposobne obavljati muške poslove te su mnoge od njih dokazale koliko su inteligentne i borile su se za ravnopravnost s muškarcima (Maria Sklodowska Curie, Marija Jurić Zagorka, Virginia Woolf i Frida Kahlo samo su neke od njih) (Šolaja 2017: 19-22).

Sam pojam feminizma obuhvaća vrlo široko područje te ga se tumači na različite načine. Daria Jadreškić u svom djelu *Evolucijska psihologija i feminizam* o njemu govori slijedeće:

„Naime, o feminizmu možemo govoriti kao o teoriji, ali također i kao o aktivizmu, političkom programu, ideološkoj podlozi u promišljanju različitih područja, kako svakodnevnog života, tako i znanosti. Već nas na ‘Stanfordskoj enciklopediji filozofije’ kod teme feminizma dočekuje uvod koji kaže da je feminizam ujedno i intelektualna obveza i politički pokret koji traži pravdu za žene i kraj seksizma u svim njegovim oblicima“ (Jadreškić 2010: 14-15).

Postoji više vrsti feminizma, a oko toga što bi obuhvaćao seksizam i što bi trebalo učiniti da se on iskorijeni niti same se feministkinje ne mogu u potpunosti složiti (Jadreškić 2010: 15).

Smatra se da se feminizam kao pokret počeo rađati krajem 18. st., u vrijeme Francuske revolucije. Tada je tiskana i *Deklaracija o pravima žene i građanke*. Ona je predstavljala dokument koji zahtjeva da se ženska prava vezana uz slobodu, vlasništvo, sigurnost i otpor tlačenju izjednače s muškima te da žene imaju jednak položaj u javnim djelatnostima (npr. posao) kao i muškarci (Potnešil 2015: 2-3). U 19. stoljeću intenzivnije se počinje raspravljati o ženskim pravima i o ulozi žena u društvu. Pravo glasa u Velikoj Britaniji žene dobivaju tek 1918. godine, a u ostatku zemalja 10 godina kasnije. Smatra se da je feminizam zapravo potaknut industrijskom revolucijom jer su se tada prvi put pojavili strojevi koji su obavljali posao umjesto ljudi te muškarci u tom sektoru više nisu imali toliku prednost nad ženama. Unatoč tome se još uvijek smatralo da je žena osuđena na ulogu kućanice i da je njezino mjesto u kući uz obitelj (Potnešil 2015: 3).

Iz čitave ove povijesne situacije razvija se feminizam kao pokret koji se može podijeliti u tri različite faze, odnosno u tri vala.

Prvi val feminizma javlja se u 19. i 20. st. na području SAD-a i Ujedinjenog Kraljevstva te je najviše usredotočen na to da žene dobiju pravo glasa, obrazovanja i zaposlenja. Drugi problem na koji se fokusira je brak jer su žene u njemu bile podložne muškarcima. Zbog prosvjeda žena u New Yorku 8. ožujka 1857. protiv neljudskih radnih uvjeta i borbe za pravo glasa žena prihvaćen je i prijedlog o Međunarodnom danu žena koji je popularan i obilježava se i danas. Feministkinje koje su se borile za prava žena u prvom valu poznatije su i pod nazivom sufražetkinje¹, a neke od najznačajnijih bile su Emmeline Pankhurst, Margaret Sanger i Voltairine de Cleyre, a svakako vrijedi spomenuti i Florence Nightingale, osnivačicu pokreta medicinskih sestara (Potnešil 2015: 32-34).

Simeone de Beauvoir je svojim djelom *Drugi spol* (1948.) dala vjetar u leđa drugom valu feminizma koji započinje 20-ak godina nakon objavljivanja djela. De Beauvoir smatra

¹ Eng. *suffrage*, pravo glasa

da se ženom ne rađa, nego se njome postaje. To znači da njezin položaj određuju društvene norme koje određuju muškarci. Samim time ona stavlja naglasak na problem spola. Drugi val feminizma započinje djelom *Ženska mistika* (1963.) Betty Friedan, a kao inspiracija joj je poslužila upravo De Beauvoir. U djelu se nalaze neka njezina osobna životna iskustva, ali i iskustva drugih žena, majki i kućanica kojima je uspjela uzdrmati društvo. De Beauvoir i Friedan su postavile brojna pitanja o spolu te je zbog njihovog djelovanja došlo i do odvajanja roda i spola, što je obilježilo drugi val feminizma. Usporedno s time se javlja i pojam rodne jednakosti koji promovira jednake mogućnosti žena i muškaraca, a problemi vezani uz brak (nasilje, razvod) postaju javnim problemima (Mihaljević 2016: 158-163).

Treći val feminizma javlja se 80-ih i 90-ih godina 20. st. kao reakcija na nedostatke drugog vala koji predstavlja esencijalistički pristup ženi. Naime, s njim su se mogle identificirati samo heteroseksualne obrazovane bjelkinje koje su pripadnice srednje klase. Paradoks se skriva u tome što feminizam poziva na univerzalnost, a ipak žene crne boje kože doživljavaju rasnu diskriminaciju, a ni sve bjelkinje nisu bile obrazovane. U trećem valu feminizma i u postmodernizmu smatra se da ne postoji jedinstven ljudski identitet, nego samo identifikacije koje su društveno, socijalno i politički uvjetovanje. Naglasak je na tome da se sve mora tolerirati, a smatra se i da tradicionalni feminizam pravi greške jer određuje rod i spol kao prirodne kategorije. U trećem valu se utvrdilo da muškost i ženskost nisu toliko biološki zadani te su kroz povijest bili podložni promjenama u različitim kulturama. Potiče se na dublje promišljanje o rodu i društvenim odnosima (Mihaljević, 2016: 164-167).

Nakon temeljitijeg proučavanja feminizma, smatram da je njegova osnovna uloga borba protiv seksizma i diskriminacije po pitanju spola te se bori za veća prava žena u svim pogledima i djelatnostima. Feminizam pokušava srušiti stereotipe nastale još u davnoj prošlosti, a to su stereotipi o nadmoći muškaraca i podređenosti žena koji imaju različite temelje. Činilo mi se izrazito važnim ukratko prikazati položaj žene u društvu kroz povijest jer upravo to i feminizam smatram nužnim za razradu teme ovog završnog rada. Sada kada sam objasnila pojam feminizma, željela bih prikazati u kolikoj mjeri je prisutan u ciklusu romana *Grička vještica* Marije Jurić Zagorke, budući da se i sama autorica ciklusa smatra feministkinjom i boriteljicom za ženska prava u društvu.

4. Feminizam u ciklusu *Grička vještica*

U ciklusu *Grička vještica* isprepliće se više žanrova, što je bilo karakteristično za popularne romane kakve je pisala Zagorka. U romanima je naglašena povijesna fabula te se u njima svakako javljaju povijesne ličnosti (Josip II., Marija Terezija, Franjo Stjepan, Friedrich Pruski, Erdödy i drugi). Tom povijesnom sloju pridodana je ljubavna priča između glavnih likova ovog djela, Nere i Siniše, a ona je popraćena raznim pustolovinama. Oni nailaze na različite prepreke koje moraju savladati kako bi došli do ljubavne sreće. Samim time nailazimo i na naznake ljubavnog i pustolovnog romana. Ono što bi trebalo naglasiti je da se u djelu skrivaju i elementi kriminalističkog romana. U njemu je počinjeno mnogo zločina te likovi tragaju za krivcima i na kraju ih pronalaze. U pojedinim trenucima nalaze se u ulozi detektiva koji pokušava iznuditi pravdu i rasplesti mrežu spletki koja se oko njih splela.

Sve događaje pripovijeda sveznajući pripovjedač zbog kojega čitatelj dobiva dojam da su se događaji koje likovi proživljavaju zaista i dogodili. U velikoj mjeri prisutna je crno-bijela karakterizacija likova te su oni podijeljeni na dva pola. One dobre, pozitivne likove čitatelj vrlo lako počinje simpatizirati jer su upravo oni ti koji najčešće upadaju u nevolje zbog svojih naglašenih moralnih i etičkih karakteristika. U djelu su prisutni likovi iz viših staleža (plemići), ali i posve obični, poluanonimni ljudi iz zagrebačkog građanskog života. Dunja Detoni-Dujmić u svom djelu *Ljepša polovica književnosti* naglašava da je ta odluka „posljedica Zagorkina sustavnog antiaristokrizma, tj. odbojnosti prema pojavama epikurejstva i ksenofilije među hrvatskim plemstvom, pa i svećenstvom, te simpatija prema puku i nižem građanskom staležu“ (Detoni-Dujmić 1998: 162).

Fabula djela vrlo je zamršena te se isprepliću različiti događaji i situacije. Zagorka je tijekom pisanja trebala biti vrlo koncentrirana na to da sve fabularne niti poveže u jednu jedinstvenu smislenu cjelinu. Pritom je trebala obraćati pažnju i na to da djelo ne bude previše monotono zbog prisustva fabularne hipertrofije. Tu monotoniju razbija upravo ubacivanjem elemenata pustolovnog, kriminalističkog i ljubavnog romana.

Zagorka je u tom ciklusu predstavila niz ženskih likova koji sa sobom nose snažne feminističke misli i poruke. Neki od njih su kontesa Nera, austrijska carica Marija Terezija te njezina kći Marija Amalija. U nastavku rada ukratko ću prikazati svaki od šest romana iz spomenutog ciklusa te ću prikazati kako se u svakom pojedinom dijelu razvijaju feminističke misli čije su nositeljice upravo ženski likovi.

Posjedujem drugo izdanje *Gričke vještice* iz 1964. godine te je ono podijeljeno u četiri, a ne u sedam knjiga. Prva od njih obuhvaća *Tajnu krvavog mosta* (koje se u ovom završnom radu neću doticati jer je smatram samostalnim romanom), druga *Kontesu Neru* i *Malleus maleficarum*, treća *Suparnicu Marije Terezije I i II.*, a posljednja *Dvorsku kamarilu* i *Buntovnika na prijestolju*. U radu ću se ipak držati podjele na sedam, odnosno šest dijelova jer smatram da će to rad učiniti preglednijim.

4.1. Kontesa Nera

Radnja romana odvija se u osamnaestostoljetnom Zagrebu te prati povijesnu priču o progonu vještica koju je Zagorka začinila brojnim ljubavnim spletkama i intrigama. Osim priče o progonu vještica, ovaj roman dostojno prikazuje i tadašnje hrvatsko društvo koje Zagorka povezuje s borbama na bečkom dvoru i ideološkim previranjima. Ona bira događaje iz prošlosti te ih povezuje sa svojom sadašnjošću (Nemec 2006: 150).

Već iz samog naslova romana može se zaključiti da je glavni lik djela upravo žena, što je bilo neobično za to vrijeme. Nera, zajedno sa svojom bakom (groficom Suzanom Ratkay), predstavlja ženu koja se aktivno zalaže za ženska prava te želi ukloniti rodne predrasude koje su nametnute prvenstveno ženama. Suzana i Nera se u prvu ruku suprotstavljaju gradskim vlastima, tj. sudcu Krajačiću i odvjetniku Dvojkoviću koji u tornju fizički i psihički muče žene kako bi im naposljetku, zbog muka i bolova koje trpe, one same priznale da su vještice. Nakon njihova priznanja spalili bi ih na lomači. Cilj gradskih vlasti bio je osloboditi Zagreb od „tih strašnih službenica vruga“ (Zagorka 1964: 12). Vjerovali su da su to žene koje su prodale svoju dušu vragu u zamjenu za novac i lagodniji život (Zagorka 1964: 28). Njima je u tom pogledu žestoko suprotstavljen lik Nere koja smatra da vještice ne postoje i da se time samo mažu oči neprosvijećenom i praznovjernom puku. Vjeruje da je za postojanje vještica zaslužna samo ljudska zavist i činjenica da nekim ljudima ide bolje u životu nego drugima. Jednog dana je grofica Ratkay priredila svečanost u Crvenom dvorcu u čast svojoj unuci koja je taman trebala ući u društvene krugove. Na tu su zabavu bili pozvani i Dvojković i Krajačić koji su imali priliku razgovarati s Nerom. Tada dolazi do njihovog prvog sukoba te Krajačić počinje mrziti Neru, što kasnije dovodi do brojnih zapleta.

Nera Dvojkoviću postavlja pitanja o vješticama na koje on u početku ponosno odgovara. Zanima ju ima li vještica u otmjenim krugovima. Smatra da su one već bogate te ne trebaju novac koji bi im vrag dao u zamjenu za njihovu dušu. Dvojković smatra da ima i takvih, ali one postaju vještice samo kako bi činile zlo drugima. Nera mu na to odvrća: „Nisu

li te čarolije bile možda ljepota?“ (Zagorka 1964: 28.). Ta je izjava razjarila gradskog suca i odvjetnika, ali Nera ni tu nije stala. Počinje ih ispitivati je li se ikada dogodilo da su spalili nevinu ženu i je li bilo slučajeva da su i muškarci spaljeni na lomači ili samo žene mogu biti proglašene vješticama (Zagorka 1964: 28). Ovim pitanjem se otvara Nerin tijek feminističkih misli te se na temelju toga dalje razvija. Zapravo njime upućuje na rodnu² diskriminaciju žena te nas i same tjera da si postavimo pitanje: Zašto samo žene, zašto ne i muškarci?

Sljedeći korak kojim se Nera zajedno sa svojom bakom suprotstavila gradskim vlastima bio je kada je pod njihov krov dovela Jelicu Kušenku, kćer žene koja je osuđena kao vještica i spaljena na lomači. Na mučilima je Kušenka navodno priznala da je i Jelica vještica te su zbog toga gradske vlasti počele tragati za njom. Naravno, nitko se ne bi sjetio da se ona skriva baš pod krovom grofice Ratkay. Ona po pitanju spaljivanja vještica dijeli isto mišljenje s Nerom te je to glavni razlog zašto je pristala sakriti Jelicu. Obiteljski prijatelj, otac Smole, ih obje nagovara da Jelicu odvedu negdje drugdje, na što mu Nera odgovara: „Zar da je sada odbacimo i predamo u ruke Krajačiću? Ne bi li to bilo kukavno od nas?“ (Zagorka 1964: 42), a grofica Ratkay govori: „Prag moje kuće neće prekoračiti Krajačićeva vlast. Za to vam ja jamčim. Ova će djevojka biti u mojoj kući i ja ću je štiti.“ (Zagorka 1964: 43). U ovom su slučaju i baka i unuka prikazane kao dvije samosvjesne i osviještene žene koje posjeduju veliku hrabrost te se suprotstavljaju predrasudama za kojima se povodi većina ljudi. Jedan od tih povodljivih ljudi je i Ivo Skerlec koji je u jednom trenutku bio Nerinim vjerenikom. Nera ga je ostavila upravo zbog njegovog vjerovanja u to da vještice postoje. U jednom trenutku ga ona upita vjeruje li u vještice, na što joj on odgovara da vjeruje i da sigurno postoji nešto dok cijeli svijet pali vještice na lomačama. On to smatra već riješenom situacijom. Nera mu na to odgovara: „Ja mislim da bi se ipak moralo o tome razmišljati je li sve to istina i što je istina, a što nije.“ (Zagorka 1964: 56.). Nera je opet prikazana kao žena koja preispituje tvrdnje koje su nametali drugi te traga za istinom, ona nije poput Skerleca koji povjeruje u sve što mu drugi kažu, već se sama želi uvjeriti u (ne)istinitost tih tvrdnji. Njemu pokušava dokazati da vještice ne postoje te da suci na lomačama pale nevine žene, kao što je bila i sama Kušenka, ali ni on ne napušta svoja uvjerenja tako olako. Kasnije saznajemo da poštuje zakone zbog

² „Svako razlikovanje, izdvajanje ili ograničenje koje je izvršeno na temelju roda, koje ima učinak ili namjeru umanjiti ili ukinuti priznavanje, uživanje ili korištenje ljudskih prava i temeljnih sloboda žena, na temelju ravnopravnosti žena i muškaraca, u političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili bilo kojem drugom području, bez obzira na bračni status žene“ (<https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1161>, datum pristupa: 5.8.2023.)

toga što bi uskoro trebao dobiti radno mjesto na bečkome dvoru te mu Nera to spočitava sljedećim riječima: „Tvoje misli zaista ne pristaju mojima. Ti zaštićuješ svoju budućnost, a ja štitim svoje uvjerenje.“ (Zagorka 1964: 153). Skerlec se boji da bi mu Nera svojim uvjerenjima mogla narušiti ugled, a niti ne sluti koliko su ona zapravo revolucionarna i razumna. Iz priloženoga vidimo da Nera pred svojim zaručnikom bez ispričavanja iznosi svoja razmišljanja te mu se suprotstavlja, što je neobično za žene toga doba koje su navikle biti poslušne i pokoravati se muškarcima. U njihovoj vezi je ona *veći muškarac* od njega jer je mnogo hrabrija i razumnija od njega.

Njezina želja za istinom dovodi je do toga da sama uvečer odlazi na križanje kod svetog Žavera kako bi dočekala vještice. Sve to čini jer u sebi osjeća neku silu koja ju tjera da raskrinka nekoga i otkrije nepravdu koja je tim činom počinjena čitavom ženskom rodu. Dok to pokušava dokazati, Krajačić saznaje da je ona sakrila Jelicu Kušenku te je odvodi u tamnicu jer „je širila nauku da nema vještica i da su to ludosti. Time je okrivila sud da je sudio na smrt nevine žene“ (Zagorka 1964: 164). U tome trenutku i gradske vlasti počinju shvaćati da su u Neri pronašli žestokog protivnika te čine sve što je u njihovoj moći kako bi je uklonili. Na saslušanju joj nisu dali priliku da se obrani. Ona bez ikakvog problema ulazi u rasprave s njima te im u lice govori da vještice ne postoje, niti ih je ikada bilo. Vjeruje da ih stvaraju upravo oni kako bi napunili svoje džepove. Koliko god da je Nera bila jaka, iz te se situacije ipak nikako nije mogla izvući sama. Kada su je vodili na lomaču, spasio ju je jahač na crnom konju koji je bio preodjeven u đavla. Kasnije se saznaje da je taj jahač zapravo bio sam grof Siniša Vojkffy, kapetan carske garde. U toj romantičarskoj epizodi vidimo da je i Siniša dijelio ista uvjerenja kao Nera. Spasio je „vješticu“ od smrti, ali se i svojom odjećom htio narugati praznovjernom puku koji vjeruje da je on zaista đavao koji Neru vodi sa sobom u pakao. Na samome kraju prvog dijela romana ona naglašava kako će svoj život posvetiti traganju za pravdom, to je od sada njezin jedini cilj.

Nerinu feminističku crtu pratimo i na temelju njezina karaktera koji prvenstveno otkriva ocu Smoleu, svom vjernom prijatelju. Kod nje nailazimo na čvrste karakterne crte. Njezina uvjerenja naziru se i iz ovog razgovora sa Smoleom:

- „– Još ste vrlo mladi i niste dovoljno upoznali ljude, a za vas bi bila nesreća da se udate prije nego što upoznate svijet.
- To ste pogodili! Zato ja i neću tako brzo ostaviti lijepo gnijezdo moje bakice.
- Ali jednom ipak morate saviti i svoje gnijezdo.
- Moram? Nera ne mora što neće“. (Zagorka 1964: 21)

Iz citiranog saznajemo Nerine stavove o udaji. Ona se ne želi udati sve dok ne bude u potpunosti sigurna da je pronašla pravu osobu za sebe. Od ljubavi očekuje nešto više nego što joj nudi njezin vjerenik Ivo Skerlec. U svemu tome joj veliku podršku daje i njezina baka koja joj ne želi određivati za koga se mora udati. Suzana želi da ona o tome odluči sama i da pritom sluša svoje srce. Grofica Ratkay se nadala da će njezino srce ipak osvojiti mladi Skerlec, ali su on i Nera jednostavno previše različiti da bi mogli funkcionirati kao par. Njihova se uvjerenja kose u svemu. Na kraju zbog toga raskidaju i svoje zaruke, a nakon toga Nera ponovno može biti svojom.

Nera je prema Skerlecu u nekoliko navrata osjetila veliku odbojnost, a jedan od takvih slučajeva bio je kada su zajedno komentirali grofa Vojkffyja. Ivo je znao da je Siniša ženama veoma mio te ju je upitao sviđa li joj se. Ona mu je odgovorila da o tome ne zna ništa, a on joj je uzvratio rečenicom: „Pa i ti si žena!“ Ona trgne glavom, pogleda srdito baruna i dobaci mu oštro – „Ja sam – ja!“ (Zagorka 1964: 32.). Iz ove situacije je vidljivo da Nera ne dopušta da se o njoj sudi na temelju njezina roda. Ivi ne dopušta da je naziva samo običnom ženom i da je svrstava u isti koš s drugima jer ona zna da je svaka od njih posebna na svoj način. Želi da joj se sudi na temelju njezina karaktera, a ne onoga čime ju je obdarila priroda. Ona ne pripada kolektivu koji nazivaju ženama, već prvenstveno predstavlja pojedinca, tj. individuu s vlastitim uvjerenjima. Posebna je, nije kao svi drugi. Vidi se da smatra da je ravnopravna s muškarcima te im se zbog toga usuđuje i suprotstavljati, a čak je sposobna i obraniti se od njih potpuno sama. Najbolji primjer toga je epizoda u kojoj je upucala Sinišu u ruku jer je on bio previše napadan prema njoj. Neobično je da žena dolazi do ideje da sa sobom nosi oružje, ali i to da se njime usudi baratati i uperiti ga u drugo biće. Njezina i Sinišina priča počinje upravo ovako, na najneobičniji mogući način. Ona isprva prema njemu osjeća odvratnost zbog njihova prvog susreta te zbog toga čak i odbija plesati s njim na zabavi. Čak dolazi do ideje da proglasi baruna Skerleca svojim zaručnikom samo kako ne bi trebala plesati sa Sinišom.

Feminističke misli u velikoj mjeri razvija i grofica Suzana Ratkay od koje je Nera vjerojatno i pokupila većinu svojih stavova. Ona je spremna poći u otvorenu borbu protiv praznovjerja te u tome podržava i Neru i njezine prijatelje. S njima je i grof Petar Oršić. Suzana često čita knjige koje su zabranjene zakonom te ih skriva od Nere.

U djelu su cijelo vrijeme prisutni i muški likovi koji ugnjetavaju žene. Među njima se najviše ističe sam barun Ivo Skerlec koji Neri konstantno daje do znanja da bi trebala odustati od svojih uvjerenja jer je ona ipak samo žena koja nije rođena za to da podiže revolucije.

Njegova suprotnost je hrabar i odvažan Siniša koji poštuje Neru, voli je svim svojim srcem te je spreman za nju žrtvovati čak i vlastiti život. Od muških likova ističe se i otac Smole čija je dužnost pratiti nesretne osuđenice do lomače. Ironija je to što ni on sam ne vjeruje u vještice, a mora gledati nesretne žene kako gore na lomačama.

Nailazimo i na muške predstavnike iz građanskoga sloja, među kojima se ističe pekar Palčić. On je opisan kao čovjek koji drhti pred svojom ženom te ona za njega predstavlja strah i trepet. Ona je *muško* u njihovom domu, a on joj samo pokušava ugoditi na sve moguće načine jer je se boji. U njihovu je domu žena autoritet.

U djelu se ističe i mlada skupina Remetinaca, na čelu s Nerom. Oni se spremaju na otvorenu borbu protiv spaljivanja vještica. Teže prosvjeti i žele stati na kraj praznovjerju. U tu skupinu spadaju Tito Krajačić (sin praznovjernog suca), Marcel Bogović, Mirko Malakoczy, Paskal Kukić, Vilim Stiller, Dragan Keglević, Leo, Andro i Srećko Petrić, Nera Keglević i Sanda Krajačić. Oni se vode uvjerenjem „da su progon i spaljivanje vještica najstrašnji zločin što ga je čovječanstvo ikad počinjalo“ (Zagorka, 1964: 96). Posebni su i po tome što čitavo vrijeme pokušavaju pomoći Neri i spasiti je od sigurne smrti na lomači. Dobivaju veliku potporu od grofice Ratkay, grofa Petra Oršića i oca Smolea.

4.2. *Malleus maleficarum*³

Odmah u prvom poglavlju ovog dijela ciklusa spominje se naslovni zakon o spaljivanju vještica. Na njega se poziva gradski sudac Krajačić te govori Siniši da ga je on, kao vojnik, dužan poštivati. On o tom zakonu govori sljedeće: „To je *Malleus maleficarum*. Zakon, posvećeni zakon o kažnjavanju vještica. Vi ste vojnik i dužni ste taj zakon poštivati. Svi suci Evrope crpe iz ove knjige dokaze o tom koliko zla mogu počinuti vještice“ (Zagorka 1964: 312). Za Krajačića taj zakon o progonu i spaljivanju vještica predstavlja svetinju te mu se gotovo klanja.

³ „Latinski pisano djelo dvojice njemačkih dominikanaca, profesora teologije, inkvizitora i štíćenika pape Inocenta VIII. U djelu se prikazuje srednjovjekovno znanje o vješticama i čarobnjaštvu, a težište je na ugovoru s đavlom što ga sklapa vještica dobivajući time nadnaravne sposobnost. Prema autorima, taj su ugovor uglavnom sklapale žene. Služilo je inkvizitorima kao vodič oblikovan tako da im pomogne u prepoznavanju, progonu i likvidaciji vještica. U svijesti vjernika je dugo vremena učvrstio vjerovanje u postojanje vještica kao stvarne i velike opasnosti za kršćanski svijet.“ (*Malleus maleficarum*. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38443>>.)

U ovome djelu prikazano je kako su žene odlazile u „Pakao“ i plesale s takozvanim Luciferima. Jednom prilikom je u taj čuveni „Pakao“ iz znatiželje otišla i sama Nera. Tadašnje građanske djevojke poželjele su se zabave i dobrog provoda te su zato bile spremne svoju dušu prodati vrugu. Njima je najbitnije bilo da se dobro zabavljaju i da posjeduju novac, što s jedne strane upućuje na to da nisu htjele financijski ovisiti o svojim muškarcima, već su stvar uzele u svoje ruke i na čim jednostavniji način pokušale zaraditi isti. Kada su se našli u „Paklu“, „Nerine priproste drugarice snebivale su se nad tim čudesima, uživale u neobičnim događajima, finim jelima i još finijim vinima koje su ulijevale u sebe s pohlepnom slašću“ (Zagorka 1964: 356). Iz priloženoga se vidi da građanke nisu navikle na raskoš koju im nudi „Pakao“ te su zbog silnoga bogatstva bile impresionirane svime što se našlo pred njima. Bile su praznovjerne i nisu vidjele dosta svijeta, niti su se ikada kretale u otmjenim krugovima pa im se sve to zaista učinilo onozemaljskim. S druge strane se nalazi Nera koja uopće nije impresionirana time jer ne vjeruje da se zaista nalazi u „Paklu“. Osim toga, ona je već bila navikla na raskoš kakva ju je zatekla tamo. Nera je zbog odlaska u „Pakao“ bila proglašena „kapetanicom Pakla“ te je upala u još veće nevolje.

Kao što je već spomenuto, sudac Krajačić je Neru optužio za vještičarenje. Osim nje, osuđena je i Barica Cindek (jer peče najbolji kruh u gradu) te djevojka koja je bila u „Paklu“ s Nerom jer je htjela postati vješticom i vjerovala je u njih. Srećom, te su tri žene uspjele stići sve do carice Marije Terezije kako bi ih ona osobno saslušala i odlučila jesu li one vještice ili ne. Ono što Mariju Tereziju veže s Nerom je to da je grofica Ratkay carici posudila veliku svotu novaca kada joj je to bilo potrebno u svrhu ratovanja.

Sama činjenica da se žena nalazi na prijestolju upućuje na to da su se žene u tom razdoblju djelomično uspjele izboriti za svoja prava te su se odupirale muškarcima nastojeći se izjednačiti s njima u svakom pogledu. Na bečkom dvoru je autoritet predstavljala upravo žena, a njezin suprug, car Franjo Stjepan, bio joj je podređen te je radio što god mu je ona zapovjedila. Zagorka u fusnoti navodi da je primitak zagrebačkih vještica na bečkom dvoru opisao Josip Peharnik te je taj događaj stvaran, a dokument o tome je sačuvan u bečkome arhivu (Zagorka 1964: 444).

Kada je Nera stigla na dvor, prvo je razgovarala s jednim mladićem, a njihov je razgovor tekao u ovome pravcu:

- „– Vi ste kontesa Keglević?
- Jesam, vaša milosti.
- Optužuju vas da ste vještica.
- Vještica nema!“ (Zagorka 1964: 445)

Iz citiranog se vidi da je Nera svoja uvjerenja zaista branila pred svakime i čvrsto je vjerovala u to što govori. Ona ne posustaje ni pred kime te ostaje svoja do samoga kraja. Pri susretu s caricom Marijom Terezijom optužuje zagrebačkog sudca te s njom razgovara kao da su ravnopravne. „Ovako se u njezinoj prisutnosti nisu usudili govoriti ni kraljičini najbolji prijatelji. Svatko je bio uvjeren da će vladarica, koja nije trpjela protuslovlja ni od muškaraca, a kamoli od žena, Neru ukoriti i otpustiti u nemilosti“ (Zagorka 1964: 449). I Marija Terezija i Nera su dvije iznimno jake, hrabre žene pune samopoštovanja te ni jedna od njih ne podnosi ugnjetavanje od strane muškaraca ili drugih žena. Obje znaju svoju vrijednost te je to vidljivo u njihovim karakternim crtama. Prema spolu one jesu žene, ali u sebi skrivaju više snage nego bilo koji muškarac opisan u ovome djelu. Neri veliku podršku daju i car Josip te njegov savjetnik Van Swieten koji kontesu naziva slabom ženom koja je navijestila borbu praznovjerju (Zagorka 1964: 455). Iz toga se može iščitati njegov stav prema ženama. Mislim da nema pravo kada Neru naziva slabom ženom, jer je potrebna velika volja i snaga da bi se pojedinac mogao suprotstaviti nečemu tako velikome. On je u isto vrijeme naziva slabom ženom i divi se njezinoj odlučnosti i odvažnosti. Na kraju zaključuje da bi to što je ona učinila danas bilo previše i za muškarca.

Po tom pitanju je ipak pravda stala na Nerinu stranu. Ona je oslobođena svih optužbi, a najveće zadovoljstvo pružilo joj je to što su joj se Krajačić, Dvojković i svi ostali koji su joj nanijeli nepravdu morali javno ispričati i poljubiti joj ruku. To je za nju predstavljalo najveću pobjedu te je tu dokazala da i žena za sebe može izboriti pravdu, unatoč muškarcima koji je tlače na različite načine. Što se tiče gradske vlasti, njima je sama carica zabranila da vode procese protiv vještica. Od sada ih vode članovi kraljevskog sudbenog vijeća jer se nad ženama u Zagrebu vršio teror te mučenje očito nije bila prava metoda za iznuđivanje priznanja da je netko vještica.

Osim o vješticama, u ovome dijelu saznajemo i nešto više o samom Nerinu karakteru. Sama priznaje da je vrlo tvrdoglava i ponosna, ali i da teži svojim idealima. Saznajemo nešto i o njezinom ljubavnom planu. Ona svojem slugi Filipu govori da se nikada neće udati ni za koga te izgleda kao da čvrsto stoji iza toga, ali će njezino srce ipak pripasti Siniši. Sama pomisao na to da se žena u 18. stoljeću ne želi udavati ni za koga vrlo je revolucionarna jer samim time pokazuje da njoj ne treba muškarac kako bi bila sretna, dovoljna je sama sebi. Osim njezine ljubavne priče, prati se i ljubavna priča između Sande Krajačić i mladog Malakoczyja. Sandin otac zabranio je brak s plemićem jer se on nalazi među Remetincima,

ali mladi par se cijelo vrijeme potajno viđa, a na kraju dolaze i do ideje ih otac Smole tajno vjenča u crkvi. Sanda pristaje na tu ideju te se samim time suprotstavlja muškom autoritetu koji za nju predstavlja njezin otac. U toj odluci jasno se vidi neka njezina feministička crta koja se odlikuje buntom prema ocu.

Spominje se i ljubavni status Ženke, kćeri grofice Drašković, koju majka cijelo vrijeme podsjeća da joj je vrijeme za udaju, ali ona o tome ne želi razmišljati jer joj se sviđa muškarac kojega ne može imati. Ne dopušta da je prisili na udaju i radije bi ostarjela sama nego se udala za nekoga tko joj se ne sviđa i koga ne voli. Ona smatra da „nije veći grijeh udati se za neljubljena da možeš ljubiti drugoga nego se udati radi bogatstva pa opet ljubiti drugoga“ (Zagorka 1964: 401). Ono što fascinira u ovome djelu je i činjenica da gotovo ni jedna žena nije bila u potpunosti vjerna svojem suprugu, već je pored sebe imala barem jednog ljubavnika. To dokazuje da se žene tada nisu udavale zbog ljubavi, već iz koristi koju su iznudile bračnim vezama. Vjerojatno su velik utjecaj na njih izvršili i njihovi roditelji koji su željeli da se udaju za čim bogatiju obitelj i steknu dobar ugled i ime. Djevojke koje su se morale udavati radi koristi dozvolile su si da pored sebe imaju ljubavnika te da nekoga vole od srca, iako su već udane i time varaju svoje muževe. U tom su pogledu otišle korak dalje sa svojim stavovima te su se suprotstavile instituciji braka iznevjerivši svoje muževe bez njihova znanja o tome.

Što se tiče muških likova, oni su strogo podijeljeni na crne i bijele, tj. na one koji vjeruju u vještice ili se pretvaraju da vjeruju i na one koji ne vjeruju i pokušavaju stati na kraj praznovjerju. U ovome dijelu se javlja lik Jurice Meška, jednog od glavnih junaka *Tajne krvavog mosta* koji vjeruje da je Nera krivo osuđena te su i ona i Siniša samo upleteni u mrežu spletki iz koje se moraju izvući. Siniša nudi svoje prijateljstvo te suosjeća s njim jer se i sam već našao u sličnoj situaciji sa svojom ženom Stankom. Stanka je izrazito feministički nastrojen lik. Ona je sklona raznim avanturama prilikom kojih se čak i oblači u muška odijela, ona na sebe stavlja krinku i tako skriva svoj pravi identitet. Zbog njezina držanja zaista je lako povjerovati da je riječ o muškarcu, a ne o ženi. Njezin se muž divi tim njezinim idejama i nikada joj se ne može dovoljno načuditi. Ono što mi se posebno svidjelo u djelu je to što se kod muškaraca prikazuje i ona emotivna strana. Njima je dozvoljeno plakati i pokazivati svoje emocije te se to više ne smatra sramotom. Ruše se stereotipi o tome da bi muškarci trebali biti jaki i manje osjećajni od žena. Oni više ne trebaju potiskivati svoje emocije, već ih one smiju obuzeti. Siniša tako grofu Čikuliniju kaže: „Ne, dragi grofe, varaju se ljudi kada misle da nije muževno plakati“ (Zagorka 1964: 407). Jedan od istaknutijih muških likova je i sam

prijestolonasljednik Josip II. koji na Neru gleda potpuno drugačije od svih drugih muškaraca. Dok svi prvo primijete njezinu fizičku ljepotu i dugu pepeljastu kosu, njemu prvo za oko zapinje njezina ljepota uma i pametna razmišljanja koja se okreću prema prosvjetiteljstvu za koje se i on sam zalaže.

Izrazito feministički nastrojen lik u djelu je i kraljica Marija Terezija. Sama činjenica da je ona austrijska kraljica i predstavlja autoritet čitavoj državi je fascinantna. Ona kao žena ratuje protiv Friedricha Pruskog, vodi državne poslove, rađa djecu, uspijeva postići to da joj se i muškarci klanjaju te pritom drži sve konce u rukama. Sama njezina pojava izaziva neku vrstu strahopoštovanja:

„Krinolina je visoko, ugojeno tijelo činila još impozantnijim, snažnijim. Ugojeni struk ipak je zadržao gipkost. Svježe lice, unatoč podbratku, još nije izgubilo tragova ljepote. Naprašena kosa, počešljana unatrag, otkrivala je visoko čelo ispod kojega su gledale oštre i pronicave oči. Bjeloputno lice, nešto odviše rumeno, nije ulijevalo pouzdanja. Izražavalo je suviše samovolje i hladnoće“ (Zagorka 1964: 448).

Sam kraljičin fizički izgled pomalo odudara od onoga što bi se u današnjem vremenu nazvalo ženstvenim i elegantnim, ali upravo to joj daje neku posebnu moć. Ona ne treba izgledati lijepo kako bi je ljudi voljeli i klanjali joj se, sam njezin opis daje nam do znanja da je fizička ljepota prolazna te da je ona manje bitna. Ako sama kraljica nije odviše lijepa, a svi joj se klanjaju, zašto bi obična žena to morala biti? Njezino držanje upućuje na hladnoću i mudrost koja se u njoj skriva te je to ono što je zapravo bitno. Ona je očiti primjer da ne treba suditi knjigu po koricama jer nije bitno ono što se nalazi izvana, već ono iznutra. U nekoliko se navrata ističe da je kraljica vrlo ljubomorna žena, a njezinu ljubomoru najviše budi Vilma Auersperg, ljubavnica njezina muža, zbog koje kraljica uzima Neru u svoju službu dvorske dame. Ona se nada da će se Franjo Stjepan zagledati u Neru te će na taj način u potpunosti smetnuti Vilmu s uma. Kraljica se vrlo često nalazi upravo u ulozi diplomata.

Ovaj je dio ciklusa više posvećen bečkome dvoru i ličnostima koje na njemu prebivaju. On služi kao svojevrsna uvertira za razvoj intriga i spletki koje se odvijaju na tom dvoru u idućim nastavcima.

4.3. *Suparnica Marije Terezije I. i II.* ⁴

Treći i četvrti dio ciklusa romana Grička vještica najviše se dotiče Nerina života na bečkome dvoru te spletki i intriga koje se tamo događaju. U mnoge od njih je zbog svoje ljepote uključena i Nera. Međutim, najviše pažnje posvećeno je liku Marije Terezije i njezinoj suparnici Vilmi Auersperg, ljubavnici cara Franje Stjepana. U ovim dijelovima se bolje upoznajemo sa svim članovima carske obitelji za vrijeme vladavine Marije Terezije te se u principu javlja mnogo povijesnih ličnosti. Govori se mnogo o njihovom načinu života, ali i o sudbinama i obavezama nekih od njih. Kada se sve ukupno spoji, dobiva se dojam da zapravo uopće nije bilo lako ni divno biti članom carske obitelji. U djelu se javlja velik broj ženskih likova, a mnogi od njih imaju napredna razmišljanja u pogledu ženskih prava. O tome bi se dalo mnogo raspravljati.

U ovome dijelu ciklusa mnogo se govori o tome kako se Nera snašla na carskome dvoru gdje joj je dodijeljena uloga dvorske dame Marije Terezije. Tu joj je ulogu carica dodijelila samo radi toga kako bi njezina ljepota zasjenila ljepotu kneginje Vilme Auersperg, ljubavnice njezina muža. Marija se nada da će on pored Nere zaboraviti na Vilmu. Neri je na dvorcu isprva vrlo teško jer ne poznaje nikoga, okružena je strancima. Prva osoba s kojom se uspijeva sprijateljiti je prijestolonasljednik Josip II. Njih spajaju jednaka razmišljanja koja se kreću u duhu prosvjete te njih dvoje o svemu razgovaraju potpuno otvoreno. Jednom prilikom joj Josip govori da je ona razlog zašto je počeo čitati *Malleus maleficarum* i dublje proučavati zakone o vješticama. Nera mu na to sasvim iskreno odgovara: „Nije li strašna đavolska zloba i pokvarenost koju su razbijači morala nametnuli ljudskom mozgu?“ (Zagorka 1964: 28). Nera je ona koja bi po dvorskoj etiketi trebala biti podređena prestolonasljedniku i ne bi mu se smjela niti obraćati ukoliko ju on nešto ne upita. Međutim, Josip u njoj vidi ljepotu uma te je po svemu smatra ravnopravnom sebi. I Nera i on se i dalje zgražaju nad tužnom sudbinom žena koje bivaju proglašene vješticama te znaju da je to posljedica praznovjerja koje se ukorijenilo u narodu. Nera u tom pogledu potpuno zaboravlja na to da je ona žena, ponaša se poput muškarca koji želi aktivno sudjelovati u tome da se taj zakon iskorijeni. Vjetar u leđa daje joj Josip jer smatra da posjeduje iznimne umne sposobnosti te on ne mari za njezin spol,

⁴ Već je spomenuto da završni rad pišem na temelju drugog izdanja *Gričke vjestice* koje je podijeljeno u četiri, a ne u sedam svezaka, tj. knjiga. *Suparnica Marije Terezije* spada u III. svezak, tj. knjigu, ali u knjizi nije označeno gdje završava prvi dio (*Suparnica Marije Terezije I.*), a gdje započinje drugi (*Suparnica Marije Terezije II.*). Sukladno tome ću ta dva dijela ciklusa obraditi u zajedničkom poglavlju.

već samo za karakter. Zbog toga se i zaljubljuje u nju, ali zna da ona ima muža kojega voli pa zbog toga ne pokušava ništa s njom. Ona ga naziva svojim dobrim prijateljem te u njemu nikada nije vidjela ništa više od toga.

Neri život na dvoru ne odgovara ni zbog toga što joj je svaki dan od jutra do mraka ispunjen obavezama koje mora ispunjavati. Zbog toga nema vremena vidjeti se sa Sinišom, osim kada joj sama carica to dopusti, što je vrlo rijetko. O tome se požalila prijateljici Sandi nadajući se da će njezina dvorska služba završiti čim prije. S vremenom se Nera počinje sviđati caru Franji Stjepanu kojega stalno odbija od sebe. On joj je rekao da je posve neobična žena, na što mu je ona odgovorila: „Zato što ne osjećam potrebu da lažem – ni caru“ (Zagorka 1964: 77). Car Franjo Stjepan opet predstavlja muški autoritet Neri, ali ga ona, iako je car, ne vidi kao takvoga. S njim govori kao da joj je posve ravan te ne želi ostvarivati njegove želje i prohtjeve. Ona je svjesna toga da ima pravo odbiti njegova udvaranja i ljubavne ispade te to i čini bez imalo muke. Zna da joj on ne smije učiniti ništa nažao jer se nalazi pod zaštitom carice te se pritom koristi tim oružjem, što je vrlo diplomatski. On joj nudi bogatstvo ukoliko zauzvrat bude s njim, ali ne pristaje ni na to jer to jednostavno nije njezin ideal. Može imati bilo koga, ali je vjerna svojem suprugu i to je vrlina koja je krasi tijekom čitavog ciklusa. Tajno joj udvara i otac Grande koji je prati noću te na lice stavlja krinku kako ga ne bi prepoznala. Nera nije ni slutila da je to on, cijelo vrijeme je mislila da se iza krinke skriva Josip. Jednom prilikom je Grandea dok su razgovarali nazvala budalom, a drugi put ga je ubola zlatnom iglom u trenutku samoobrane. Tada zasigurno nije bilo uobičajeno da se žena muškarcu obraća nekom pogrđnom riječju, ali Nera to čini. Time pokazuje da ne osjeća poštovanje i ne želi biti pristojna prema osobi koja se skriva iza krinke. Realno, ta osoba to nije ni zaslužila, ali Nera time kao žena krši nepisana pravila ponašanja. On ju naziva kraljicom, a ona mu odgovara: „Da, imate pravo, ja sam kraljica jer vladam srcem onoga koga ljubim – a to niste vi. Vama, dakle, ne pristoji da me nazivate tim imenom“ (Zagorka 1964: 167). Ono što mi se učinilo fascinantnim jest činjenica da ona istu osobu prvo naziva budalom, a onda joj se obraća sa „vi“, što je iskazivanje poštovanja. Sve u svemu, Nera se vrlo dobro snašla u toj situaciji te je bez imalo razmišljanja rekla Grandeu da voli svojega muža. Još jednom je dokazala da ona nije lutka koju može imati svatko i da se drugi muškarci uzalud trude osvojiti njezinu pažnju. Oni su se navikli susretati sa ženama koje su imale svoje ljubavnike, to je bila česta pojava u tadašnjem visokom društvu, ali su se mnogi zbog tog stereotipa prevarili u Neri, čije oči vide samo jednog muškarca. Većina muškaraca je smatra slabom samo zbog toga što je žena te je po tom pitanju diskriminiraju, ali mnogi se upravo

zbog toga prevare jer je Nera i više nego sposobna da se sama obrani od njihovih napada. Jednom prilikom i sama kaže: „Niti ima 'netko' niti 'nešto' što bi me moglo zaplašiti. Ionako sudbina gazi po nama, ljepše je da je dočekamo odvažno, nego kukavno“ (Zagorka 1964: 180). Vidimo da je riječ o hrabroj ženi koja se ne da lako omesti u svojim namjerama. Ona nije krhko stvorenje koje puca pod najmanjim pritiskom, nego osoba koja se neće slomiti ni pred čime što život stavlja pred nju.

Nera i Siniša zajedno su htjeli posjetiti dvorac Waldburg u kojem su stanovali njihovi prijatelji, Sanda i njezin suprug Malakoczy. Kočijaš im je putem ispričao priču o duhu „Lude Johanne“ koja ovdje svaki dan šeće s lijesom. Zbog straha ih nije htio odvesti sve do dvorca te su imali samo dvije opcije. Prva je da se vrate kući kočijom, a druga da do dvorca prošeću. Siniša je bio kavalir te je predložio Neri da se vrate kući, a Nera mu je na to odgovorila: „Nikako, idemo pješke!“ i dobacila kočijašu: „Ako sretnemo Johannu, da joj izručimo vaš pozdrav?“ (Zagorka 1964: 40). Iz ove situacije vidi se da Nera nije obična djevojka koja je navikla samo na luksuz. U tom razdoblju su se gospođe svugdje vozile kočijama kako bi bilo vidljivo da su one visokog roda. Samo ponekad su izlazile u šetnju sa svojim prijateljicama, ali je tada sve moralo biti u skladu sa etiketama koje su im propisane. Šetanja je više priličila gospođama nižeg statusa koje si nisu mogle priuštiti skupocjene kočije. Tu su vidljive staleške razlike koje još uvijek nisu bile prevladane. Druga stvar koja je istaknuta je Nerin stav prema praznovjerju. Iz riječi koje je uputila kočijašu vidljivo je da ona praznovjerje ismijava te se opet obraća muškarcu kao da je potpuno ravnopravna s njim. Ona prema muškarcima uopće ne gaji osjećaj strahopoštovanja ili autoriteta, već se izjednačava s njima. Drži sve konce u svojim rukama te im ne želi biti podređena. Nerina sreća sa Sinišom je narušena njezinom službom na dvoru te njih dvoje planiraju zajedno pobjeći u Prusku, ali ih pritom uhvate te carica Sinišu osuđuje na smrt jer ga smatra pruskom uhodom. Nera se zbog toga razboljela i otvoreno priznala carici da ima samo jednu želju, da joj što prije bude kraj. Zanimljivo je da se ona, kao obična dvorska dama, usudi tako govoriti s caricom koja vlada čitavom državom i može bez ikakvog problema upravljati njezinom sudbinom.

Neru je krasilo mnogo vrlina, ali je mnoge od njih trebala odbaciti kako bi se prilagodila životu na bečkom dvoru. Jedna od njih je i iskrenost. Kako bi preživjela u vrtlogu dvorskih spletki i intriga, Nera je morala naučiti vrlo dobro lagati. Ono što je svakako zadržala jest lukavost o kojoj ističe sljedeće: „Kad mala patka izmilji iz jajeta i tek se osuši, staviš li je u vodu, ona – pliva. Nitko je ne uči, a ipak pliva. Tako vam je i s lukavošću žene. U situaciji – pliva“ (Zagorka 1964: 428). Za Neru lukavost predstavlja nešto što joj je bilo neophodno za

preživljavanje svih ovih godina. Zbog nje je u mnogo navrata spasila svoju glavu te ju smatra vrlinom koja bi trebala krasiti svaku ženu koja se njome zna koristiti. Kada Nera dolazi u sukob s Marijom Terezijom koja misli da joj želi oteti prijestolje, carica iznosi pomalo čudnu usporedbu. Navodi da je na svoj dvor dovela pruskoga cara, njezina zakleta neprijatelja. Sama činjenica da ona uspoređuje Neru s muškarcem je zanimljiva. Muškarci su (prema tadašnjem mišljenju) bili mnogo snažniji od žena te se time vrlo vjerojatno htjelo reći da je Nera njezin dostojan protivnik kojega se neće lako riješiti. Sukob između te dvije žene vodi se na toliko diplomatski način da je to gotovo nemoguće povjerovati. Cijelo vrijeme jedna pokušava nadmudriti drugu te to nije fizički nasilna, već mentalno iscrpljujuća borba. Marija Terezija i Nera su zapravo karakterno po mnogočemu slične. Obje su ponosne, tvrdoglave, smatraju da su u istom rangu kao i muškarci te im se one bez ikakvog problema suprotstavljaju kada ne dijele isto mišljenje s njima. Jedina je razlika što muškarci s Nerom smiju dolaziti u konflikte, a s caricom ne.

Austrijska carica Marija Terezija (1695 – 1770.) bila je povijesna osoba i pripadnica dinastije Habsburgovaca. Ono što nas zanima u ovome djelu jest kako je ona karakterno prikazana i kakvi su njezini stavovi prema ženskim pravima. Već otprije je bilo vidljivo da se ona više smatra muškarcem, nego ženom. Ona je vladar, svi joj se klanjaju i nitko joj se ne usudi proturječiti jer svi znaju da to ne može završiti dobro. Naglašava se da: „kraljica nikome ne popušta, sve mora biti onako kako ona hoće. Kancelar je jedini čovjek za čiju se volju odriče svih svojih navika“ (Zagorka 1964: 111), a i sama govori kako ona u svom rječniku ne poznaje riječ „protiviti“. Sebe smatra mudrom i snažnom osobom koja cijeni vjernost te je državu uspjela izvući iz svih ratova i neprilika, ali u isto vrijeme priznaje da i ona sama ima svojih oluja. Jednu takvu oluju u njezinoj duši probudila je i ljubomora na kneginju Vilmu Auersperg. Čini sve što je u njezinoj moći da je makne čim dalje od svojega muža te pritom dokazuje da nema dosjetljivije osobe od ljubomorne žene. Iako mrzi Vilmu, prema njoj se ponaša prividno uljudno te ju poziva na partiju karata. Prije je kartanje bilo dozvoljeno samo muškarcima, ali carica i Vilma odlaze korak dalje od toga te njih dvije kartaju u salonu zajedno s njima. Učinile su kartanje dostupnim i ženama, a ne samo njima te se po pitanju zabave izjednačavaju s njima.

Carica posjeduje više takvih navika, a jedna od njih je i da odlazi u lov te jaše konja bolje od bilo kojeg muškarca. Pritom ona sama najviše krši etiketu, ali ju za to nije briga jer je ona ipak Marija Terezija. U lov odlazi zbog jahanja, ne zanima ju ubijanje životinja te ne razumije kakav se gušt skriva u tome. Zbog ubijanja nevinih životinja želi zabraniti lov. Drugu

oluju u njezinoj duši prouzročio je Friedrich Pruski, kojega bi ona mrzila i da joj vrati Šlesku. Smatra da je sklapanje mira s njim državna stvar, ali njezina mržnja prema njemu je njezin osobni problem. Ono što mu nikada neće moći oprostiti je to što se ruga njezinoj ženskoj vladi i naziva ju „*bapskom vladavinom*“, a Austriju „*državom suknje*“ (Zagorka 1964: 280). Otimanje Šleske za nju je bio veliki poraz te je to povezivala sa time što je ona žena: „Zar da carica odstupi dio svoje zemlje zato što je žena? Da sebi dade skinuti suknju? Da se sramoti? ... Nikad!“ (Zagorka 1964: 434). Iz ovoga je citata najviše vidljivo zašto je ona uopće došla na poziciju vladarice. Iako je žena, ne trpi da je se zbog toga ponižava ili gazi na bilo koji način. Smatra da je ravna Friedrichu Pruskom te mu ne želi predati Šlesku zato što se ruga njezinoj ženskoj vladavini. Njoj nije toliko stalo do same zemlje, koliko do toga da ne popusti u svojim uvjerenjima.

Rečeno je da carica svom fizičkom izgledu ne posvećuje onoliko pažnje koliko bi trebala jer ima mnogo drugih briga. Kada joj Nera odabire haljinu za svečanost, ona uspijeva izvući ono najljepše iz nje, a sama carica se veseli toj promjeni i ne smatra se onom osobom kakva je bila prije pola sata. Načas se ponovno osjetila kao – žena . Zbog Nere često mijenja dvorsku toaletu te smatra da su dvorski propisi samo njezina briga. Želi istaknuti njezinu ljepotu kako bi zasjenila Vilmu te čini sve što je u njezinoj moći po tom pitanju. Pritom ju nije briga kako će na njezine promjene reagirati dvorski meštar i kancelar jer je ona vladar i njezine se želje moraju poštivati. Jedini tko joj se u svakom trenutku usuđuje proturječiti je Josip. Njemu majka govori sljedeće:

„Znaj, žrtvovala sam sebe, svoju mladost, ljepotu i sve životne užitke. Tebe sam dobila u času kad su mi htjeli raznijeti kraljevstvo, kad su navalili da mi otmu krunu. Neprijatelj mi je bio pred vratima. Nisam znala hoću li naći kakvu sobicu u kojoj bih te rodila. Ipak, nisam klonula. U najvećoj brizi, u ratovima, u vječnoj borbi i obavljanju kraljevskih dužnosti neprestano sam ispunjavala i tu dužnost da rađam djecu. Šesnaest puta postala sam majka“ (Zagorka 1964: 187).

Iz ovog citata može se vidjeti da ni carica nije smjela zanemarivati neke od takozvanih „ženskih dužnosti“. Bila je prisiljena rađati djecu kako bi njezina dinastija dobila nasljednika i kako bi se loza Habsburgovaca i dalje očuvala. U tom citatu nailazimo na protuslovlja po pitanju feminizma. S jedne strane Marija Terezija predstavlja snažnu ženu koja vodi rat s Prusima i žrtvuje sve za dobrobit njezine države, a s druge strane vidimo ženu koja osjeća potrebu da se od tog rata sakrije, da u miru rodi svoje dijete i pruži mu sigurnost. Po pitanju majčinstva ovdje vidimo posve običnu ženu kojoj je prioritet bio da zaštiti svoje dijete i zbog

njega ostane jaka u toj teškoj situaciji u kojoj se je našla. Ona u isto vrijeme nosi više različitih uloga. Žena je, supruga, majka i vladarica. Unatoč svemu, ona tim ulogama vlada vrlo dobro te ni u jednoj ne pokazuje da je slaba ili nesnalažljiva.

Kada joj neposredno prije udaje od boginja umire kći Josipa ona samo razmišlja o tome koju će princezu udati za princa od Parme, tj. tko će stati na Josipino mjesto. Zbog toga se dvorski liječnik zapitao: „Kakvi su živci u te žene? U takvoj tragediji ona može misliti na sve sitnice, i to potpuno suhih očiju“ (Zagorka 1964: 198). U ovome slučaju Marija Terezija ne pokazuje da joj je stalo do Josipe, ni da ju je njezina smrt potresla. Nju je trebala udati za princa iz Parme čisto iz diplomatskih razloga te je više okupirana mišlju o tome koju od svojih kćeri da mu dodijeli. Iz ove je situacije vidljivo da ona baš i nije dobra majka, njezina su joj djeca više poput nekih vojnika koji joj pomažu u stvaranju veza s drugim državama. Ne smatram ni da je mogla biti naročito povezana sa svakim od šesnaest djece koje je imala. Na Josipino mjesto odlučila je postaviti princezu Amaliju, koja se protivi toj udaji jer iskreno voli siromašnog i posve malenog princa Ernesta, ali njezina majka joj nameće tu dužnost i tvrdi sljedeće: „Kad je kraljeva mala, igra se s lutkom. Kad odraste, igra se s ljubavlju. Ali kad dozre za udaju, valja odbaciti i jednu i drugu igru. Onda dolazi samo dužnost prema dinastiji“ (Zagorka 1964: 208). Isto to čini i kad umjesto Elizabete za francuskog kralja udaje Mariju Antoniju. Njezine su kćeri njezini pijuni, a država prioritet. Iz priloženoga je vidljivo da nju nije bilo briga za njezinu djecu, koliko za državu. Bila je odlična vladarica, ali vrlo loša majka jer je dopustila da državni poslovi prevladaju u odnosu na brigu za svoju djecu. Sve u svemu, bila je vrlo snažna žena koja nije podnosila da joj itko protuslovi te je žestoko branila svoja uvjerenja smatrajući se najmudrijim vladarom Europe. Ona je po nekim pitanjima hladna i bezosjećajna te tijekom obavljanja vladarskog posla zaista djeluje kao da je ona muškarac odjeven u kostim žene, ali po svojim feminističkim stavovima i zalaganjima za ženska prava vidi se da je ona jaka, stabilna i čvrsta žena koja ponekad može imati svoje padove i to smatra normalnom pojavom.

Vilma Auersperg je osoba koja je carici prouzročila mnogo problema. Zbog njezina odnosa s carem uvijek su je svi promatrali sa zanimanjem te su o njoj kružile različite priče kojima se ponosila. Bila je žena iznimne ljepote te je na austrijskom carskom dvoru nosila naziv „*La belle princesse*“, „*Potkraljica*“ ili „*Austrijska Pompadurka*“. Sama činjenica se ona ponosi time što je nevjerna svojem suprugu pomalo je feministička. Ako muškarci smiju biti ponosni na svoje ljubavnice, zašto i ona ne bi bila ponosna na to što u svojim rukama drži austrijskog cara koji ju financijski opskrbljuje i zbog kojega je popularna u društvu?

Te njezine planove s carem svojom joj je ljepotom uspjela pokvariti Nera. Kada je Vilma primijetila kako Franjo Stjepan gleda tu djevojku, otvoreno mu se obratila i pokazala svoju žensku ljubomoru. Ne želi zbog nje pasti u drugi plan i biti zamjenom. Ona je osoba koja će svom ljubavniku ili biti jedina ili će otići od njega. Druge opcije nema. Svjesna je svoje ljepote te ju često koristi kao oružje kojim osvaja cara, ali i poglede drugih ljudi. Ipak, nikako ne želi da se u njihovu ljubavnu aferu umiješa netko treći jer bi to za nju bilo previše. Teško je odrediti iz kojeg je razloga zapravo bila s carem. Teško je zaključiti je li to bilo samo kako bi napakostila kraljici, iz koristi ili je tu bilo i malo ljubavi. Htjela ili ne, kraljici je zasigurno napakostila time, ali je izvukla i korist. Franjo Stjepan joj je uplaćivao novac kad god joj je to bilo potrebno, time je pokazivao svoju veliku ljubav prema njoj. Vilma je imala neplaćenih dugova koje je on tim novcima podmirio. Svakako ga je iskorištavala na financijskom planu. Time je dokazala da žena u nekim situacijama zaista može biti snalažljivija i pametnija od muškarca koji, u ovom slučaju, ne vidi ono što mu se događa pred nosom. Kada vidi da Franjo Stjepan ne miče oči s Nere i da ju želi za sebe, ona izvrsnom glumom opet okreće igru u svoju korist. Govori mu da se nada da je sretan sa svojom novom dragom te da se ona ne ljuti na njega jer samo želi da mu je dobro. Daje mu povoda da pomisli kako i ona ima novoga ljubavnika, što protiv njegove volje rezultira osjećajem pritajene ljubomore. Misli da ga je zamijenila za drugoga te mu to nije drago. Cijelo vrijeme prema njemu hini prijateljsku ljubaznost jer zna da će on zbog toga poludjeti za njom kao nikada prije. Vilma svakako zna kako izluditi muškarca. Kako bi bila sigurna da joj ljepota „provincijske djevojke“ neće smetati u njezinim namjerama s carem, Vilma joj pokušava smjestiti te svojoj sluškinji naređuje da na rukav njezine haljine ulije tekućinu koju je ukrala iz laboratorija grofa Balzana. Od toga bi Nera trebala dobiti crne kozice koje će joj iznakaziti lice. Tu haljinu na kraju oblači princeza Josipa prilikom odlaska u grad. Nije htjela da ju netko prepozna pa je obukla haljinu dvorske dame. Naravno, Vilma nikome ne priznaje da je ona kriva za Josipinu smrt, ali joj je zbog toga iskreno žao i neko je vrijeme luda od brige zbog toga. Ono što joj nikako nije bilo jasno jest „kako može princeza obući haljinu koju je na sebi imala dvorska dama?“ (Zagorka 1964: 154). Ona to smatra sramotnim, a ono što je učinila ne. Čudno je kako se uopće usudi komentirati postupke ljudi koji se nalaze iznad nje, pogotovo u takvoj situaciji u kakvoj se našla. Činjenica da je ukrala bočicu iz laboratorija pokazuje da je zaista bila spremna na sve kako bi zagorčala život svojoj suparnici. To je dokaz da je ženska ljubomora stvarno jaka i seže daleko. Kada joj govore da je netko ukrao bočicu još uvijek ima snage lagati i praviti se ludom u vezi toga.

Opisana je kao vrlo temperamentna osoba koja nema dobre živce: „U očaju je stisnula šake. Zaželjela je tući, udarati, razbijati.“ (Zagorka 1964.: 226). Njezine promjene raspoloženja su vrlo nagle, ali ih uspijeva staviti pod kontrolu te cijelo vrijeme nosi krinke. Teško je razabrati kako se ona zaista osjeća jer svoje osjećaje vrlo dobro skriva. Takvo skrivanje osjećaja zapravo može biti dobro za pojedinca, jer ako nitko ne zna kako se ona osjeća, ne može iskoristiti te njezine osjećaje i emocije protiv nje. Vilma igra takvu igru te joj to uspijeva. Zbog Franje Stjepana je u otvorenom sukobu s Marijom Terezijom te u naslovu *Suparnica Marije Terezije* upravo ona predstavlja suparnicu. Marija Terezija prema njoj iskazuje ljubaznost zbog njezina položaja, a zapravo se njih dvije međusobno ne mogu smisliti. Često tijekom razgovora jedna drugu podbadaju raznim dosjetkama, ali ono što se najviše kosnulo same kraljice sljedeće su Vilmine riječi: „Moj muž nikad nije osjetio pored mene takvu neprijatnost da bi pokušao na tuđa vrata – kako to biva kod mnogih žena“ (Zagorka, 1964: 327). Tim riječima Vilma udara kraljicu ondje gdje je najviše boli, ali joj i pokazuje da je ona ta koja dominira i posjeduje srce Franje Stjepana koji je Mariji muž samo na papiru. Kraljica je, s druge strane, osoba koja ne trpi nikakvu vrstu poraza. Njezin je brak sklopljen samo iz koristi i za dobrobit njezine dinastije, ona svog muža ne voli te je s njim samo zbog dužnosti, ali, kao što je već rečeno, ni na kojem planu ne trpi poraze te se zbog toga protivi njegovoj vezi s Vilmom. Njih su svije slične prema tome što obje žele dokazati da su dominantne u odnosu na onu drugu, a samo jedna to može biti. Carica je navikla da se njezinim željama ugađa te da bude prva u svemu, ali pored Vilme je to za nju nemoguće te joj smeta što je narušava njezin osjećaj nadmoći.

U ovim dijelovima ciklusa ističe se i lik Marije Antonije, najmlađe kćeri Marije Terezije. Iako joj je samo četrnaest godina, ona je već sada sklona buniti se i majci otvoreno prigovarati oko svega što joj ne odgovara:

„Taj strahoviti život: da me već u 6 sati izvuku iz kreveta, u 7 sati moram na misu, u 8 treba učiti, u 9 učiti, u deset učiti, u jedanaest svirati, u dvanaest plesati, popodne propovijedi, čisla i opet učiti. Poludjet ću. (...) – ja ću leći u postelju, ja sam bolesna! (...) Ja – ja ne mogu! ... Hoću da jašem i da se vozim. Hoću da trčim perivojem. Djeci čistača kanala ljepše je nego meni“ (Zagorka 1964: 46).

Iako je još djevojčica, Marija Antonija ne trpi da joj se zapovijeda i diktira što kada mora raditi. Želi se osloboditi sveg tog pritiska koji na nju vrše majka i njezini odgajatelji. Smatra da je drugoj djeci puno ljepše od nje te da ima nesretno djetinjstvo. Umjesto da sluša svoju majku, ona se buni i neposlušna je jer smatra da je njezin raspored previše popunjen te nema

kada uživati i raditi ono što voli. Kod nje je posebno upravo to što se odmalena zauzima za sebe i za svoje potrebe te ne dopušta da joj se zapovijeda. I sama njezina majka govori kako joj je teško stati na kraj. Kraljica ju zbog neposlušnosti i nestašluka koje izvodi često kažnjava. Ona jako voli kršiti pravila i dvorsku toaletu, pogotovo na zabavama. Naime, prema dvorskome redu premlada je da bi plesala s bilo kime, ali smatra sljedeće: „Taj je red zaista glup. Sigurno su ga propisali stari magarci, a ne kavaliri. Ja želim plesati...“ (Zagorka 1964: 323). Fascinantna je i sama činjenica da je u toj situaciji sama prišla barunu Rosenbergu te ga je upitala želi li plesati s njom. Inače su kavaliri ti koji zovu dame na ples, ali u ovom slučaju je ona bez ikakve sramote ili neugode na sebe preuzela ulogu muškarca čisto zbog toga što je princeza pa to može učiniti. Ona odmalena krši pravila gdje god je to moguće te samo želi biti slobodna. Toliko cijeni slobodu da bi bila spremna udati se za ružnog i glupog muškarca samo kada bi pored njega mogla činiti što god želi. Ističe da se sada osjeća poput lakaja jer joj svi naređuju što kada mora raditi. Dvorske propise smatra glupima te im se protivi iz dna duše, iako time potiče bijes svoje majke. Ono što čini na dnevnoj bazi je to da odbija moliti te to kraljici zadaje toliko briga da joj želi promijeniti odgajateljicu jer misli da je za sve kriv njezin odgoj i ljudi koji joj ne mogu stati na kraj. Sklona je i očijukanju s muškarcima, čak i sa slugama i lakajima. Marija Terezija misli da je to naslijedila od svojega oca, ali njezin je uzor zapravo njezina majka. Jedva čeka dan kada će moći biti poput nje, naprosto kako bi mogla iskoristiti svoj položaj i zapovijedati drugim ljudima: „Hoću da budem kraljica. Zapovijedat ću poput svoje majke“ (Zagorka 1964: 124).

Marija Amalija također je kći Marije Terezije koja je sklona kršenju dvorskoga reda i majčinih uvjerenja. Ona mrzi svoju majku jer joj je nakon Josipine smrti majka naredila da stane na sestrično mjesto i uda se za vojvodu iz Parme kojega ne voli. Amalijin ideal je ljubav prema siromašnom princu Ernestu kojemu ju je kraljica već bila obećala, ali je pogazila svoju riječ. To je u Amaliji pobudilo srdžbu te se odlučila na bijeg s princem Ernestom, a majci je na stolu ostavila poruku: „Neću da budem žena pijanice. Proglasite da sam oboljela od crnih kozica. Pokopajte me prividno i moj će bijeg zauvijek ostati tajna. Amalija.“ (Zagorka, 196: 274). Amalija ne vidi nikoga osim princa Ernesta. Zbog njega je spremna ostaviti sve što ima i proglasiti se mrtvom kako bi postigla svoju sreću. Suprotstavlja se majci bez ikakvog razmišljanja i dvojbi te se na taj način bori za svoju sreću koju zasigurno neće postići s vojvodom od Parme. Kada dođe vrijeme za udaju, Amalija čak pokušava hiniti bolest. Pretvara se da ima padavicu, a kada joj kažu da izgleda vrlo dobro i zdravo, ona im odgovara: „Žalim što ne mogu ispuniti vaše želje pa se za tri dana pretvoriti u kostur...“ (Zagorka 1964:

404). Time ljudima daje do znanja da ne može mijenjati svoje tijelo jer je ono onakvo kakvo je. Smatra da na to ne može utjecati te da od nje ne bi trebali očekivati drastičan pad tjelesne težine ili debljanje kad god im se to prohtje. Ona drži do svog prirodnog izgleda i nije ju briga što drugi misle o njezinom tijelu. Ljubav između Amalije i Ernesta nikako nije u interesu Marije Terezije.

Marija Amalija se ipak po majčinoj želji uda za vojvodu od Parme te joj majka govori kako bi trebala vladati u Parmi, a ona namjerno krši sve njezine odredbe kako bi joj se time osvetila za nepravdu koja joj je počinjena. Ona u Parmi preuzima stvar u svoje ruke te vojvodu daje do znanja da bi, iako je muško, trebao slušati njezin savjete o vladanju jer je ona starija od njega, a i već je ponešto o tome naučila od svoje majke. U ovom slučaju se on pokorava njezinim željama i prohtjevima te ju podržava u svemu što ona naumi. Od njega uvijek ima zeleno svjetlo te se on u svemu „slaže“ s njom. Sama činjenica da u ovome braku žena ima glavnu riječ, a muškarac treba udovoljavati njezinim željama i zahtjevima je feministička. Takav je i njezin stav prema muškarcima kada od vjerne sluškinje Sofije saznaje da je princ Ernest „oženio drugu djevojku“ i oputovao: „Nikad ne vjeruj muškarcu, Sofija! Ako te ljubi, muči ga i gazi po njemu. Okuj ga, ali ne ljubi ga!“ (Zagorka 1964: 412). Amalija smatra da su žene moćne te to zna iskoristiti na razne načine, pogotovo kada treba iznuditi neku korist od muškaraca.

U Parmi joj često govore kako ona ne može izvršavati vlast jer je žena vojvodi samo zato da bi mu mogla rađati djecu. To su, naravno, stavovi muškaraca koje Amalija ne podržava jer je svjesna toga da sa svojim tijelom može činiti što god ju je volja. U Parmi pronalazi ljubavnika te se zanositi mišlju da je netko spreman dati svoj život zbog ljubavi prema njoj. Kada joj njezin ljubavnik govori da ona sada pripada samo njemu, ona mu ipak oholo odgovara: „Ja pripadam sebi“ (Zagorka 1964: 490). Samim time dokazuje da ona nije predmet koji može biti nečije vlasništvo, ona je osoba koju se prije svega treba cijeliti i sama je svoja, ne pripada nikome i u tome ima apsolutno pravo. Ta udaja za vojvodu od Parme poslužila joj je kao osveta majci za sve nevolje koje joj je nanijela u životu. Amalija smatra da je njezin život princeze bio strašan od samog djetinjstva jer joj se od tada konstantno zapovijedalo. Ono što je zanimljivo je da ni Amalija, ni Josip, ni Marija Antonija ne vole svoju majku te su prema njoj buntovni. Samim time do izražaja dolazi njihov karakter koji se kosi sa svim pravilima dvorskog ponašanja.

U djelu se spominje da je društvo s bečkoga dvora bilo vrlo raskalašeno. Što se tiče dama, one su konzumirale alkoholna pića do te mjere da su se opijale te više nikome nije bilo

neobično vidjeti pijanu djevojku. Prije je bilo normalno vidjeti pijanog muškarca, ali je bila sramota vidjeti djevojku pijanu, a sada to postaje potpuno normalno. Nadalje, spominje se da žene ne smiju odsjedati u krčmama i iznajmiti sobu za odmor ukoliko sa sobom nemaju pratnju, ali Nera i ostale djevojke koje se smatraju dovoljno hrabrima i samostalnim to ipak čine. U ovome dijelu se polako privodi kraju vjerovanje u vještice i *Malleus maleficarum*.

4.4. Dvorska kamarila

Neri su na bečkome dvoru zaklete neprijatelje predstavljali jezuiti, vjerni prijatelji Marije Terezije, koji smatraju da je ona došla na dvor s đavolskom moći te je njome začarala i samu kraljicu. Otac Anzelmo/Grande (jezuit) je i sam zaljubljen u Neru te želi biti s njom, a ona ga u tome konstantno odbija. Jezuiti pokušavaju uvjeriti Mariju Tereziju u Nerine nadnaravne moći. Taj pokušaj može se shvatiti osobno, tj. kao Anzelмова osveta Neri zbog toga što mu ne uzvraća osjećaje. Jednome povrijeđenome muškarcu u njegovoj poziciji zasigurno je najlakše bilo ženu koja mu ne uzvraća osjećaje proglasiti vješticom i spaliti je na lomači. Anzelmo je zapravo opsjednut samo Nerinom fizičkom ljepotom koja ju često dovodi u problematične situacije te ju ona uopće ne želi posjedovati.

Kada su Grande i ostali jezuiti zarobili Neru, prvo što je zatražila od njih bila je hrana i toplina. Traži da brinu o njoj, iako se ne nalazi u položaju u kojem bi trebala išta zahtijevati. Ona im zanovijeta i svoje potrebe stavlja u prvi plan, što opet je feministički. Nera je, naravno, pokušala i pobjeći od jezuita. Prvo je htjela iskočiti iz kočije, vrištala je i pokušala se osloboditi te je pritom jednog od jezuita ubola iglom ne znajući je li ga ubila ili ne. U bijegu od jezuita mnogo joj je pomogla i grofica s Walburga. Dvije su žene zajedno opet uspjele nadmudriti čitav niz muškaraca za koje se drži da su mudri i obrazovani. Kada im je Nera uspjela pobjeći, sama je upravljala kočijom te joj nije bio problem razbijati led na zaleđenom jezeru kako bi napojila svoje konje. Iako takve poslove uvijek obavljaju muškarci, ona je dokazala da ona to može obaviti i sama, tj. da joj za to nije potrebna njihova pomoć.

Jedan od ljudi koji progone Neru je i Balzano, koji ju je uspio uhvatiti iako se žestoko opirala: „Ona se lomila, kidala, trgala poput bjesomučne luđakinje, derala, grizla, bacala; strahovita snaga bila je u njenom tijelu, rukama, nogama i zubima. Isprebijala je sebe i njih“ (Zagorka 1964: 40). Iz navedenog je vidljivo da je Nera osoba koja se ne boji niti fizički suprotstaviti muškarcima te time opet dokazuje koliko je snažna. Ne boji se ni u trenutku kada joj Balzano prijeti batinama jer je prošla već puno gore situacije od ovoga. Zapravo bih rekla

da je njezin jedini strah to da opet ne završi zatvorena u kuli i osuđena na lomaču. Nera igrom slučaja uspijeva pobjeći i od grofa Balzana koji je progoni u caričino ime.

Njih dvije u ovome dijelu postaju suparnice u trenutku kada carica počinje raditi protiv nje i Siniše. Mariji Tereziji je u interesu riješiti se Siniše kako bi Nera ostala bez muža. U nizu spletki i intriga koje se događaju, carica želi Sinišu proglasiti urotnikom na temelju toga što „suraduje“ s njezinim najvećim neprijateljem, Friedrichom Pruskim. U tom trenutku zamjera se Neri te one otada rade jedna protiv druge. Zanimljivo je da je Nera potrebna carici za ostvarenje njezinih ciljeva, a carica Neri nije te ona zapravo jedva čeka otići s dvora. Njezin jedini vjerni prijatelj na bečkome dvoru je sin Marije Terezije, Josip II., koji gaji simpatije prema njoj te je smatra ženom s iznimnim umnim sposobnostima. Njih dvoje su se zbog svojih sličnih razmišljanja po pitanju spaljivanja vještica vrlo brzo zbližili i pronašli zajednički jezik. Nera ga u nekoliko navrata naziva svojim vjernim prijateljem te mu se povjerava. Kroz njihove razgovore puno saznajemo o njoj i njezinim stavovima te mu u jednom trenutku govori sljedeće:

„Prvi put srela sam vas na dvoru kad su me optužili za čarolije. Nisam znala tko ste. Pitali ste me i ja sam vam rekla da se rugam zakonu koji osuđuje na smrt nevine žene. Bunim se protiv njega, jer je praznovjerje za puk a za krvnike podmuklo vrelo dobitka. Sve sam vam to ispriповijedala i vi ste me razumjeli. Vi jedini, kao što me nikad nitko nije razumio“ (Zagorka 1964: 215).

Josip je bio taj koji je potajno zaljubljen u Neru te se u djelu to naslućuje. Nera ga, kao i sve druge muškarce, odbija. Ona mu govori da ga voli, ali kao brata ili prijatelja, a ne na način na koji voli Sinišu.

Priestolonasljednik Josip II. mrzio je žene i govorio protiv njih sve dok nije upoznao Neru. I sam govori svom vjernom prijatelju Rosenbergu: „...uvijek sam bježao od žena, a to mi se sada osvećuje“ (Zagorka 1964: 36). Dok se Nera s njim skriva i boravi u njegovom dvorcu, on joj pokušava u svemu ugoditi te cijelo vrijeme ispituje služavku je li Nera sretna, nedostaje li joj išta, a kada kaže da joj ne treba ništa, oči mu zasjaje. Ona bi od njega mogla učiniti što god želi, ali nije takva. Vidljivo je da ju on voli te joj samo želi ugoditi u svemu, njezina je sreća njegov prioritet. U njihovu odnosu je vidljivo koliko snažna žena zapravo može utjecati na muškarca i promijeniti njegove stavove. Jednom prilikom je Josip htio zaplesati s Nerom, ali ga je ona odbila, a on joj je u trenutku ljutnje dobio da je posve obična žena te se nakon toga osam dana povukao u svoje odaje zbog ljutnje i ljubomore. Nakon nekog vremena mu nije bilo jasno kako joj je uopće mogao reći nešto takvo jer je ona za njega sve,

samo ne obična. Ovdje se vidi da su i muškarci ti koji moraju paziti kako se odnose prema ženama te svakako trebaju voditi brigu o tome da ih ne povrijede svojim riječima. Oni više ne zapovijedaju ženama, već se trude ugoditi im i pažljiviji su prema njima. To je novina u odnosu na patrijarhalno društvo i način na koji su ljudi prije njih živjeli. Josip se cijelo vrijeme divi Nerinim umnim sposobnostima te ju smatra hrabrom, snažnom i izvanrednom ženom. To potkrepljuju njegove riječi upućene njoj: „Vi ste odabrali borbu u koju se ne bi usudio zaći ni muškarac“ (Zagorka 1964: 46). Iz navedenog se vidi da on nju cijeni iako je žena te smatra da je snažnija od muškaraca.

Nera je sama po sebi tvrdoglava te ne odustaje od svojih namjera, a njezina želja da stane na kraj progonu vještica daje joj snagu da unatoč svim nezgodama koje proživljava nastavlja dalje. Zacrtala si je neki viši cilj koji želi ostvariti te se bori za to i ne popušta do samoga kraja. Prema tome predstavlja nadobudnu i ambicioznu ženu koja se ne pokorava drugima, iako joj društvo u kojem se nalazi govori da bi trebala. Smatra da je ravnopravna s muškarcima te se tako i ponaša, a upravo kao takvu ju zbog toga doživljavaju i oni sami, što je vidljivo iz njihova ponašanja prema njoj. Ona se bori za svoja prava i za prava drugih žena te želi napraviti nešto veliko u životu i odriče se mnogih stvari kako bi to postigla. Po mom mišljenju izrazito je feministički lik. Istina je da su muškarci ludi za Nerom zbog njezine ljepote, ali njezin karakter je ono zbog čega ju iskreno vole. Navodi se da u nju nisu zaljubljeni samo muškarci, nego i žene, djeca, sluge seljaci i svi drugi jer kod nje postoji nešto čemu se nitko ne može oduprijeti (Zagorka 1964: 230). Njezin muž Siniša vidio ju je u najgorem mogućem fizičkom stanju nakon što je izišla iz kule, ali ju je zavolio još i više, njemu nije smetalo to što ona nije cijelo vrijeme izgledala savršeno. Iako je on čvrst i hrabar muškarac, ona uvijek iz njega uspijeva izvući onu najnježniju crtu. U jednom je trenutku Siniša posumnjao u njezinu ljubav prema njemu te je mislio da ga je ona zaboravila i da ljubi Josipa. Kada su se njih dvoje susreli nakon dugo vremena, on čini sljedeće: „On se spusti na koljena, pokrivši lice rukama (...) Htjela je da mu podigne glavu, ali on se zagnjuri u njene haljine i zajeca kao da kleči pred odrom. Bijele drhtave ruke obasuo joj je suzama“ (Zagorka 1964: 218). Iz navedenog je vidljivo da je Siniša volio Neru do te mjere da je zbog nje bio spreman plakati kao malo dijete, bez srama. Ono što je tu posebno je da i muškarci imaju pravo pokazati svoje emocije te ne postoje oni stereotipi o tome kako oni ne bi trebali plakati jer to nije muževno.

Siniša i Josip jedini su muškarci koji Neru nisu voljeli zbog njezine ljepote, nego upravo zbog njezinih karakternih crta. Ona može birati između njih dvojice, ali odabire Sinišu,

a ne prijestolonasljednika, što opet govori mnogo o njoj. Sluša glas svojeg srca te samo želi biti sretna, ne cilja na to da se proslavi ni na to da njezino ime postane dijelom povijesti ukoliko odabere Josipa, a ne zanimaju je ni novac i materijalna sredstva. Djeluje kao žena koja bi radije bila siromašna i sretna nego nesretna, slavna i bogata. Većina žena njezina doba odabrala bi bezbrižan i lagodan život, no ona je posebna upravo po tome što to ne čini te se radije bori na sve načine da bude s muškarcem kojeg iskreno voli.

Po tom pitanju možemo je usporediti s Marijom Amalijom, kćerkom Marije Terezije. Ona je po tom pitanju izuzetno nesretna jer iskreno voli plemića Ernesta, koji i nije bogat, ali ju njezina majka udaje za vojvodu od Parme. Žalosno je to što ona nema pravo glasa po tom pitanju te je osuđena na to da zbog politike bude u braku s čovjekom kojega ne voli. Zanimljiva je činjenica da kontrira svojoj majci svojim postupcima u Parmi, tj. kršenjem dvorskog reda i zakona u Parmi. Svakodnevno izlazi iz palače te dijeli hranu skitnicama i siromasima i razgovara s njima kao da je jedna od njih. Zbog toga je ljudi u Parmi iznimno vole i cijene, ali svi ugledni ljudi to smatraju sramotom. Izlazi u grad sama, ide pješice u dućane, a slugama i meštrima izdaje zapovijedi koje bi inače mogao izreći samo vojvoda. Ministar Tillot ju upozorava na njezino ponašanje na lijep način, ali mu ona na to odgovara riječima: „Ja sam vladarica, a vi ste samo namještenik! Ovdje zapovijedam ja!“ (Zagorka 1964: 66). Takvo ponašanje je slično ponašanju Marije Terezije (koju ljudi smatraju najmuževnijom vladaricom svijeta), iako Marija Amalija ne želi biti nimalo slična njoj, što potvrđuju njezine riječi upućene ministru Tillotu od Parme: „Da slijedim svoju majku, koje se svi boje i ogovaraju je, a nitko je ne voli, osim onih koji dobivaju rentu iz dvorske kase. Ne. Prestanite s tim jer ću se razljutiti na vas“ (Zagorka 1964: 68). Marija Amalija posjeduje tu crtu vladara koju je naslijedila od majke te se ne želi pokoriti nikome, a sve što čini u Parmi rezultat je njezina prkosa. Marija Amalija voli Ernesta te je spremna pobjeći s njim, ali problem predstavlja to što je ona trudna s drugim muškarcem. Zbog toga je Ernest slomljen. U Amaliju je zaljubljen i grof Rivera koji je spreman suočiti se s Ernestom kako bi bio sa njom te svaki put kada se sretnu pozeleni od uzbuđenja i drhti pred njom, a ona ga iskorištava i daje mu lažne nade bez imalo grižnje savjesti. Iz svega je lako zaključiti da Amalija nije vjerna svojem suprugu, vojvodi od Parme, te samo manipulira njime i pokušava izvući neku korist iz cjelokupne situacije u kojoj je ona oštećena jer je nesretna.

Ono po čemu se Marija Amalija razlikuje od majke je to što ona jasno daje do znanja što želi i ne zanemaruje svoje osjećaje, a Marija Terezija je to učinila kada se udala iz koristi bez ikakvog protivljenja, iako i sama navodi da je ona tada bila mlada i nadobudna, a njezin

muž ju je samo kočio u svemu jer mu je jedina želja bila povećati obitelj, što se smatralo njezinom dužnošću. On nije bio poput nje i tada uopće nisu imali iste ciljeve.

Carica je inače iznimno hrabra žena, no njezinu hrabrost uspjele su poljuljati sumnje u postojanje dokumenta koji može oblatiti njezinu obitelj. Od nje se traži da za veliku svotu novaca otkupi dokument kako ne bi došao u ruke Friedrichu Pruskome. Tada prvi put govori da se boji te da se i ona može slomiti unatoč svojoj hrabrosti. Saznaje se da je dokument vezan uz njezina muža te u jednom trenutku navodi da je spremna čak i službeno se rastati od njega i istjerati ga iz države kako bi spasila svoj ugled. Najveću podršku joj u svemu tome pruža njezin kancelar Kaunitz koji joj se divi i o njoj misli sljedeće: „Kolika snaga, ustrajnost, energija, bistrina uma, prirodan talent, instinktivna sposobnost diplomacije! Kako bismo nas dvoje zadivili Evropu da joj jezuiti nisu izvadili oči!“ (Zagorka 1964: 192). Iz navedenog je vidljivo da je carica pala pod utjecaj jezuita te ih je smatrala svojim vjernim i poštenim prijateljima, a zapravo su je cijelo vrijeme iskorištavali i izvlačili korist od nje. Time gotovo kao da su joj se narugali, a ona toga nije bila svjesna.

U ovome dijelu ciklusa opisana je snaga žena kroz likove Nere, Marije Terezije i Marije Amalije. Naglasak je na tome kako se one ponašaju te na njihovim karakternim crtama zbog kojih ih se smatra snažnijima od većine muškaraca njihovog doba. Prikazan je i način na koji one utječu na muškarce te kakvima ih oni smatraju. Zapravo se dolazi do zaključka da se muškarci dive njihovoj snazi te da ih smatraju ravnopravnima sebi, a ne podređenima. To se može ponajprije iščitati iz riječi kancelara Kaunitza i Josipa II. One su žene koje se bore i zalažu za svoja prava i ne dopuštaju da ih itko tlači ili ponižava, a pogotovo ne muškarci. Bore se za svoju sreću i za sreću drugih oko sebe te su na neki način revolucionarne i ruše stereotipe koji su im nametnuti.

4.5. *Buntovnik na prijestolju*

Buntovnik na prijestolju posljednji je dio ciklusa romana *Grička vještica* u kojem se razrješavaju sve spletke i intrige te neki od likova doživljavaju sretan, a neki malo manje sretan kraj. Ovdje završava Nerina borba protiv praznovjerja i progona vještica kojima se stalo na kraj kada je na prijestolje došao Josip II. Dobiva se dojam da Nera i dalje predstavlja njegovu neprežaljenu ljubav te on na neki način postaje hladan prema ženama: „Žena u njegovu rječniku ima značiti tek posljednje slovo u alfabetu“ (Zagorka 1964: 237). Nera gotovo da je za njega predstavljala fatalnu ženu i nakon nje više nikoga neće moći toliko voljeti. To se nazire i u razgovoru između Rosenberga i komandanta Lasija:

„– Možda je jednom ljubio, a nije bio ljubljen.

– Ili strah.

– Da bi ga žena mogla odviše osvojiti i uplitati se u politiku? I to tvrde neki prijatelji, ali kad bi imao ženu koja bi korisno djelovala na njega, bila bi to sreća“ (Zagorka 1964: 438).

Iz ovoga je vidljivo da i Lasi i Rosenberg predstavljaju muškarce koji cijene žene te smatraju da su one potrebne u životu svakog muškarca, pa tako i u Josipovu.

U ovome dijelu se dosta govori i o odredbama Josipa II. i zakonima koje on donosi kao vladar. Neki od njih se odnose na žene, poput zabrane da žene poslužuju goste u lokalima. Meni je to u prvu ruku djelovalo malo neobično, budući da je on jedan od likova u djelu koji ne diskriminiraju žene te sam dobila dojam da ih smatra jednako vrijednima kao i muškarce. Naime, on je to učinio upravo zbog toga što se uvjerio u to da žene u lokalima zarađuju i na nemoralne načine te je htio stati na kraj tome. Njegov je lakaj bio jedan od onih ljudi koji su zalazili u lokale samo radi konobarica te ga je zbog toga otpustio i dao mu penziju koju mora podizati njegova žena. Vidljivo je da Josip ne trpi nepravdu i nevjeru te tome želi stati na kraj. On djeluje kao posve jednostavna osoba, a njegovi stavovi djeluju prilično zrelima.

Cijeni ljepotu, ali smatra da žene ne bi trebale nositi steznike i krinoline, tj. „oklope“, kako ih on naziva. Više cijeni njihovu prirodnu ljepotu i smatra da je sva ta moda pretjerivanje. Smatra da žena ne mora biti savršeno sređena kako bi bila lijepa, već je dosta da bude svoja.

Poseban je i po tome što podržava svoju sestru Mariju Amaliju u tome da se uda za princa Ernesta te joj želi financijski pomoći da izgradi svoj život s njime. Podržava njezinu odluku te je sretan zbog nje i pomaže joj da ostvari svoj cilj. Saznajemo da je ona bila gotovo poput beskućnika, ali je bila presretna što je pobjegla iz Parme i pritom uspjela ukrasti vojvodi nekoliko dragulja. Bila je trudna s grofom Riverom te je s njime varala svog supruga kojeg je mrzila iz dna duše. Kada je uspješno pobjegla od njega, ona se preporodila iako je bila u lošoj financijskoj situaciji, a saznajemo i da joj je umrlo dijete. Ona i dalje želi biti s Ernestom te ima priliku stvoriti neki novi, sretniji život s njim. Predstavlja ženu koja se borila za svoju sreću sve dok ju nije i postigla te je time dokazala da se ponekad zaista isplati biti uporan. Svojim prkosom i protivljenjem zakonima izborila je pravo na svoju sreću te samim tim predstavlja ženu koja se bori i zalaže za vlastita prava koja su joj pokušali uskratiti na razne načine. Koliko god je patila za vrijeme vladavine svoje majke, toliko će nadalje biti sretna za vrijeme bratove vladavine.

U ovome se dijelu više govori i o Josipovoj štićenici Marici za koju smatra da ima hrabro srce i jaku dušu te nije obična žena. I njoj želi priuštiti da se uda iz ljubavi, a ne iz

koristi. Josip se po tom pitanju opekao na vlastitom primjeru te po mom mišljenju upravo zbog toga toliko podržava ljude koji se iskreno vole. O tome se saznaje mnogo iz njezinih riječi upućenih Davili:

„Davila, bila sam ljubomorna na cara. To je istina. A znate zašto? Željela sam da nikada ne prestane ljubiti onu koju je ljubio dok sam još bila djevojčica. Mislila sam: ako on može vječno ljubiti onu ženu, postoji vječna ljubav i netko će mene vječno ljubiti, netko tko je svaki dan s njim, netko koga sam voljela i zbog koga sam otišla u samostan.“ (Zagorka: 1964: 570)

Na kraju saznajemo da se uspješno udala za Davilu koji ju cijeni i smatra da je stvorena za to da je mazi, pazi i ljubi. O njoj govori da je draga, ljupka i odvažna kao pravi mali junak, a smatra i da joj ni jedna žena na svijetu nije ravna.

O Marici saznajemo da je imala iskustva i s liječenjem vojnika koji su ranjeni dolazili s bojišta te se često susretala s njima i nagledala se svega i svačega. Bila je zaljubljena u Davilu koji je isto tako nastradao te je njegov život bio ugrožen, a Marica ga je cijelo vrijeme negovala s dvorskim liječnikom. To dokazuje da je bila pametna i spremna pomoći ljudima koji su se našli u nevolji, a u sebi je imala i pustolovni duh te se često preoblačila u mušku odjeću i šuljala van dvora predstavljajući se kao netko drugi. To je vrlo vjerojatno naučila upravo od Josipa koji ju je zapravo i odgojio. Njezine su ruke bile vrlo tvrde i „ružne“, što svjedoči o tome da se Marica cijelo vrijeme nečime bavila u životu i iako je bila careva šticećenica i mogla je imati sve što je htjela, ipak je radije bila radišna, vrijedna i skromna. Zanimala ju je znanost, što je još jedna njezina feministička crta jer se smatralo da su muškarci sposobniji od žena i u tom pitanju te da žene nisu kompetentne za postizanje velikih ciljeva na tom području jer ih se nije smatralo dovoljno obrazovanima i pametnima.

Marici se posebno zanimljivim činio izum gospodina Martinovića, tj. njegov zrakoplov čiju realizaciju financira upravo Josip koji djeluje u duhu prosvjete i zalaže se za suprotna stajališta od svoje majke. Marica se podosta razumije i u lijekove te u dogovoru s Martinovićem žele ispitati lijek koji doktor Kalman (dvorski liječnik) priređuje Davili. Ona sumnja na urotu, tj. na to da ga doktor zapravo truje i da se zato on ne oporavlja. Dok je tražila bočicu s lijekom koji je priredio Kalman, dogodilo se to da je on ušao u sobu te ga je upucala jer joj nije dopuštao da uzme bočicu. Pucanj je za njega bio smrtonosan. Ispostavilo se da je na kraju čitavo vrijeme bila u pravu, a unatoč svojem postupku dobila je i veliku Josipovu podršku.

Marica se našla i u kontaktu s Nerom, za koju govori da svoje osjećaje ne voli pokazivati ljudima. Drži je zagonetnom i povučenom. Prije bih rekla da je Nera samo oprezna pred ljudima zbog svega što joj se događalo u životu te teško vjeruje ljudima. Uzdrmao ju je još jedan događaj koji će teško zaboraviti. U sobu su joj banula tri muškarca s krinkama na licu, a jedan od njih na glavu joj je prislonio pištolj: „Grofice, kažu da ste hrabra žena, dokažite to! Niste se bojali sudaca i lomače“ (Zagorka 1964 :446). Kada se to dogodilo, Nera se igrala sa svojim sinom te je jedan od muškaraca zgrabio njega, a drugi nju. Oteli su joj sina te su rekli da će joj ga vratiti ukoliko ih poslušaju i napiše dva pisma koja će joj oni izdiktirati. Ta pisma pisana njezinom rukom dalje su dovela do mnogih spleta i intriga. Kada je u pitanje došao život njezina sina, Nera je bila spremna riskirati i žrtvovati sve za njegovo dobro. To dokazuje da je ona prije svega majka, a tek zatim supruga, žena i sve ostalo. Bila je spremna žrtvovati sebe za njega bez ikakvog razmišljanja. Na kraju Nera uspije iznuditi sretan kraj sa Sinišom i svojim sinom te se zajedno, na carev zahtjev vraćaju u svoju domovinu, Hrvatsku.

U ovome dijelu ciklusa najviše su me fascinirali stavovi muškaraca o ženama i njihov odnos prema njima, koji više nisu bili u duhu patrijarhalnog društva. Vidi se da se za vrijeme Josipove vladavine srušilo mnogo stereotipa o ženama i tadašnjem društvu te je donio neke nove odredbe koje su značajne i zapisane u povijesti, a jedna od njih je upravo ukidanje inkvizicije, tj. progona vještica i paljenja nevinih žena na lomači. Time je postigao neku vrstu revolucije te je ostvario većinu svojih ciljeva. U posljednjem dijelu najviše se zapravo progovara o Marici, njegovoj štićenici na čijoj pojavi nije bilo prevelikog naglaska do sada. Ona predstavlja još jednu hrabru i neovisnu ženu koja se zalaže za svoja prava i ne dopušta nikome da je tlači ili smatra manje vrijednom.

Smatram da je tijekom čitanja dosta lako pretpostaviti da će djelo ipak imati sretan kraj te da će pravda biti zadovoljena, a pošteni likovi koje cijelo vrijeme simpatiziramo će postići svoje ciljeve unatoč preprekama koje su im se ispriječile na putu do sreće. To daje osjećaj zadovoljstva nakon čitanja čitavog ciklusa te nam daje do znanja da dobro ipak na kraju pobjeđuje. To su zapravo čari čitanja Zagorkinih romana.

5. Zaključak

Zagorka je za glavne likove ciklusa romana *Grička vještica* postavila upravo žene. Smatram da je time htjela ukazati na položaj žena u tadašnjem društvu, ali i dokazati da one ni po čemu nisu slabije od muškaraca kojima se mnogo više toga dopuštalo. Likovi u njezinom romanu dijele se na crne i bijele, ali i na građanstvo i plemiće. Čitanjem romana dobila sam dojam da je građanski sloj društva mnogo praznovjerniji te smatram da je glavni razlog tome to što je građanska klasa manje obrazovana od plemićkog staleža. Također su i naivniji i povodljiviji te je bilo vrlo lako napuniti im glavu i uvjeriti ih u postojanje vještica.

Među likovima koji se bore protiv praznovjerja najviše se ističe lik Nere koja se opire gradskim vlastima na čijem se čelu nalaze upravo muškarci. To je njezina feministička crta koju čitavo vrijeme pratimo u djelu. Smatra da je ravnopravna s muškarcima i ponaša se u skladu s time tijekom čitavog ciklusa romana. Teži višim ciljevima te ih na kraju i uspijeva ostvariti. Nera u jednu ruku podsjeća na samu Zagorku po načinu razmišljanja. Naime, i sama autorica bila je feministkinja koja se čitav život opirala patrijarhalnom uređenju i društvu te je nailazila na brojne prepreke u životu koje bi joj bilo mnogo lakše savladati da se rodila kao muškarac. Smatram da je Zagorku na pisanje romana uvelike potaknuo upravo vlastiti život i borba da u njemu nešto postigne. Zbog toga je htjela otvoriti oči svijetu i pokazati im u kakvom su se položaju našle žene. To smatram vrlo revolucionarnim.

Znamo da je autorica bila novinarka te je samim tim bila vrlo dobro upoznata s politikom i događajima u svijetu, a to je u neku ruku iskoristila i za prikaz bečkog dvora i caričine obitelji. Dobila sam dojam da se bečko društvo ponašalo mnogo modernije od hrvatskoga te da su bili manje praznovjerni od Hrvata. Zanimljiv mi je i odnos muškaraca prema ženama. U Hrvatskoj je kroz likove baruna Skerleca, sudca Krajačića i odvjetnika Dvojkovića prikazano da oni smatraju kako su žene i dalje ovisne o muškarcima te da su upravo muškarci oni koji zapovijedaju, a žene one koje bi im se trebale pokoriti. Na bečkom dvoru je situacija nešto drugačija, što je najviše vidljivo iz odnosa Josipa II. prema ženama. On ih smatra snažnima, neovisnima i hrabrima te smatra da pretjeruju kada nose steznike, lijepo se oblače ili šminkaju jer misli da su mnogo ljepše kada su u potpunosti prirodne. Možda je tome tako upravo zbog toga što je odrastao uz siluetu svoje majke koja predstavlja muškarca u krinki žene. Iz ovoga je vidljivo da žena više ne predstavlja osobu koja bi trebala samo rađati djecu i brinuti o kućanskim poslovima kao u srednjem vijeku te je to veliki napredak za ženski rod.

Na bečkom dvoru spominju se i kćerke Marije Terezije koje ne dopuštaju da im se zapovijeda te smatraju da su one te koje bi trebale zapovijedati drugima. Vjerojatno su svoje ponašanje preuzele upravo od svoje majke. One su sklone kršenju dvorskih propisa i zakona te samo žele biti sretna, to smatraju najvažnijim i čine sve u svojoj moći da to zaista i postignu. U djelu su prikazane kao vrlo osviještene, neovisne i hrabre žene koje ne dopuštaju muškarcima da im stanu na put tijekom ostvarivanja svojih životnih ciljeva. Toliko su uporne u tome da zaista uspijevaju ostvariti sve što zamisle. Zagorka je likovima tih žena zasigurno htjela potaknuti i druge žene da razmišljaju na sličan način te da se odupru onima koji ih cijeli život tlače u postizanju njihovih ciljeva. I ona sama se našla u situaciji da je čitav svoj život bila gažena od strane muškaraca, ali je unatoč tome uspjela postići svoj cilj i postati prvom hrvatskom novinarkom.

Zanimljivo je da svaki ženski lik u djelu posjeduje barem neku feminističku crtu. Nera se bori protiv praznovjerja i progona vještica, Marica se posvećuje znanosti, Marija Amalija vara svog muža i iskorištava ga jer nije sretna s njime te toliko manipulira njime da ona postaje vladaricom Parme, Marija Terezija je po svom ponašanju i moći više slična muškarcu nego ženi, Stanka se preodijeva u muška odijela i pustolov je, a najmlađa kći Marije Terezije bez imalo stida zgraža društvo time što ona poziva kavalire na ples. Svakoj od njih je zajedničko je to da čine ono što ih ispunjava, predstavlja njihovu dužnost ili obavezu ili ih jednostavno čini sretnima. Ni jedna od njih ni u jednom trenutku nije podložna muškarcima, već u nekim trenucima dolazi do toga da one manipuliraju njima. Smatram da je cilj ovog Zagorkina ciklusa romana bio upravo da se žena prikaže u ovakvom svjetlu i da se upozori na to da se na temelju spola ne može određivati snaga i sposobnost pojedinca.

6. Popis literature

1. Bogišić, Vlaho; Čale Feldman, Lada; Duda, Dean; Matičević, Ivica. 1998. *Leksikon hrvatske književnosti*. Zagreb: Naprijed.
2. Detoni-Dujmić, Dunja. 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
3. Grdešić, Maša. 2010. „Grička vještica“. *Hrvatska književna enciklopedija*. Sv. 2: GI-Ma. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 39-40.
4. Jadreškić, Daria. 2010. „Evolucijska psihologija i feminizam“. *Časopis studenata filozofije*, god. 9, br. 18/19, str. 12-29. URL: <https://hrcak.srce.hr/61614> (pristupljeno 1. kolovoza 2023.)
5. Jakobović-Fribec, Slavica. 2008. *Vodič Zagorkinim tragom kroz Zagreb*. Zagreb: Centar za ženske studije.
6. Jurić Zagorka, Marija. 1964. *Grička vještica*. Sv. 2-4. Zagreb: Stvarnost.
7. Kragić, Bruno. 2005. „Jurić, Marija (Zagorka)“. *Hrvatski biografski leksikon* (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009.-2023. URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=155> (pristupljeno 1. kolovoza 2023.)
8. Lasić, Stanko. 1986. *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju*. Zagreb: Znanje.
9. „Malleus maleficarum“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38443> (pristupljeno 20. kolovoza 2022.)
10. Mihaljević, Damirka. 2016. „Feminizam i što je ostvario?“. *Mostariensia*, god. 20, br. 1-2, str. 149-169. URL: <https://hrcak.srce.hr/170904> (pristupljeno 2. kolovoza 2023.)
11. Nemeč Krešimir. 2006. „Od feljtonskih romana i 'sveščića' do sapunica i *Big Brother*a“. *Raslojavanje jezika i književnosti: zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Krešimir Bagić. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Zagrebačka slavistička škola, str. 143-158.
12. Potnešil, Marija. 2015. *Feminizam: završni rad*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:594153> (pristupljeno 2. kolovoza 2023.)
13. „Rodna diskriminacija“. *European Institute for Gender Equality*. URL: https://eige.europa.eu/taxonomy/term/1090?language_content_entity=hr (pristupljeno 5. kolovoza 2023.)

14. Šicel, Miroslav. 2009. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. V: *Razdoblje sintetičkog realizma*. Zagreb: Naklada Ljevak.
15. Šolaja, Katarina. 2017. *Feminizam i žena današnjice: završni rad*. Sveučilište Sjever. URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:225144> (pristupljeno 2. kolovoza 2023.)
16. Vranješević, Vladimir. 2020. *Marija Jurić Zagorka u hrvatskom društvu: završni rad*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku. URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:850759> (pristupljeno 1. kolovoza 2023.)

7. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

Ovaj završni rad bavi se temom feminizma u ciklusu romana *Grička vještica* Marije Jurić Zagorke. Djelo *Tajna krvavog mosta* neki smatraju dijelom ciklusa, a neki ne. Ono je izostavljeno iz završnog rada jer je ciklusu naglasak na liku kontese Nere Keglević, čiji se lik ne javlja u *Tajni krvavog mosta*. Najprije je ukratko predstavljen Zagorkin život i njezino stvaralaštvo, a zatim i ciklus kojim se ovaj završni rad bavi. Slijedi kratak pregled feminizma kroz povijest i objašnjenje što uopće feminizam jest. Uz ta razmatranja dolazi se do teme završnog rada. Cilj je istražiti u kolikoj mjeri je feminizam prisutan u spominjanom ciklusu kroz navođenje primjera. Pritom je naglasak stavljen na ženske likove koji se opiru patrijarhalnom sustavu i bore se za svoju slobodu na različite načine. Rad se bavi i odnosom muškaraca prema ženama te je vidljivo da se on značajno promijenio u odnosu na prošla razdoblja. Na kraju se izdvajaju likovi koji nose feminističku crtu te ih se povezuje sa Zagorkom i njezinim razmišljanjima.

Ključne riječi: Marija Jurić Zagorka, *Grička vještica*, feminizam, ženski likovi, patrijarhat

8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Title: The Development of Feminist Thoughts in the Cycle of Novels *Grička vještica* (*The Witch of Grič*) by Marija Jurić Zagorka

Keywords: Marija Jurić Zagorka, *Grička vještica* (*The Witch of Grič*), feminism, female characters, patriarchy